

Hoofdstuk 2

De seksuele start

Katrien Symons, Mieke Van Houtte en Hans Vermeersch

In wat volgt, wordt de seksuele start van de respondenten in onze steekproef in kaart gebracht. In feite is ‘seksuele start’ een misleidende term, aangezien ieder mens als seksueel wezen geboren wordt. Door het gebruik van de term ‘seksuele start’ willen we daar uiteraard niet aan voorbijgaan, maar in deze context wordt de term gebruikt om te verwijzen naar de eerste ervaringen met fysieke handelingen die duidelijk seksueel van aard zijn (wat dit verschillend maakt van seksueel ‘speelgedrag’ bij kinderen). Vanuit een levensloopperspectief kunnen er zich verschillende cruciale gebeurtenissen voordoen die een impact hebben op de individuele seksualiteit, bijvoorbeeld ziekte, een relatie die op de klippen loopt of het ontmoeten van een nieuwe partner (Delamater & Carpenter, 2012). De seksuele intrede is vanuit dat opzicht slechts één van de vele momenten die een cruciale fase binnen de seksuele levensloop markeren. De specifieke focus op de seksuele intrede kan echter vanuit verschillende invalshoeken gemotiveerd worden.

Ten eerste kunnen we niet voorbijgegaan aan de culturele fascinatie voor het verlies van de maagdelijkheid en alles wat daar rond hangt. Zowel de leeftijd waarop de eerste keer zou moeten plaatsvinden als de manier waarop dit zou moeten gebeuren (in een langdurende, ‘liefdevolle’ relatie), is voorwerp van sociaal-cultureel bepaalde normen (Shoveller, Johnson, Langille & Mitchell, 2004). Het doorbreken van deze normen gaat gepaard met sociale (en soms ook wettelijke) sancties. Bovendien zijn deze sociale voorschriften genderspecifiek, wat op zijn beurt impliceert dat het doorbreken van deze normen andere consequenties heeft voor meisjes dan voor jongens (Madkour, Farhat, Halpern, Godeau & Gabhainn, 2010). Verder wijzigen de gangbare normen rond seksuele intrede ook over de tijd heen en kunnen ze verschillen naargelang de sociaaleconomische en culturele achtergrond.

Ten tweede bestaat er een continuïteit in seksueel gedrag in de zin dat seksueel gedrag doorheen de levensloop geen opeenvolging is van individuele feiten, maar dat eerdere ervaringen net fundamenteel gerelateerd zijn aan latere ervaringen (Delamater & Carpenter, 2012). Dit werd reeds voornamelijk bestudeerd voor patronen van seksueel risicogedrag gedurende de levensloop, waarbij onder andere een vroege timing van de eerste geslachtsgemeenschap in verband wordt gebracht met seksueel risicogedrag later in de seksuele levensloop (O’Donnell, O’Donnell & Stueve, 2001; Edgardh, 2002). Vroeg starten met geslachtsgemeenschap werd door HBSC²⁷ offi-

27. Health Behavior in School Aged Children Survey, longitudinaal cross-sectioneel onderzoek in 43 landen in Europa en Noord-Amerika, in samenwerking met de Wereldgezondheidsorganisatie.

cieel gedefinieerd als een ‘marker voor de seksuele gezondheid’ vanwege de associatie met ander risicogedrag zoals alcoholgebruik (Currie et al., 2012).

De seksuele start, of ‘de eerste keer’, kreeg in voorgaand onderzoek en grootschalige (populatie)studies uit vergelijkbare westerse landen reeds heel wat aandacht. Vaak gaat het daarbij om studies die uitsluitend bij jongeren of adolescenten werden afgenomen, zoals ‘Seks onder je 25^{ste}’ in Nederland (de Graaf, Kruijer, van Acker & Meijer, 2012) en ‘The National Longitudinal Study of Adolescent Health’ (Add Health) in de Verenigde Staten (uitgevoerd door de University of North-Carolina – Carolina Population Center).²⁸ Maar de seksuele start werd ook bevraagd in enkele grote algemene populatiestudies, zoals ‘Seksuele gezondheid in Nederland’ (als deel van de ‘Monitor seksuele en reproductieve gezondheid, zorgbehoefte en zorggebruik’) (Bakker, de Graaf, de Haas, Kedde, Kruijer & Wijsen, 2009), ‘the National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles’ (Natsal) in het Verenigd Koninkrijk (Johnson et al., 2001) en ‘Enquête sur la sexualité en France’ in Frankrijk (Bajos & Bozon, 2008), waarbij zowel jongeren als volwassenen en ouderen werden bevraagd.

De thema’s die met betrekking tot de seksuele start meestal aan bod komen, zijn de volgende: de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond, de leeftijd van de eerste partner, contraceptiegebruik bij de eerste keer en belevingsaspecten van de eerste keer. Zowel de Nederlandse als de Franse en Engelse populatiestudie tonen dat de gemiddelde leeftijd waarop men voor het eerst geslachtsgemeenschap had, over de generaties heen is afgenomen. Maar daarbij moet worden opgemerkt dat deze dalende trend lijkt te zijn afgenomen of gestopt. Deze populatiestudies tonen ook aan dat de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvindt, beïnvloedt wordt door sociaaldemografische achtergrondfactoren, zoals sociaaleconomische status, opleidingsniveau en religie. Zo starten jongeren uit de lagere opleidingsniveaus gemiddeld sneller met geslachtsgemeenschap dan jongeren uit de hogere opleidingsniveaus (Wellings et al., 2001; Bajos & Bozon, 2008; de Graaf et al., 2012).

De eerste keer wordt meestal op een positieve manier ervaren, zij het dat dit voor jongens nog iets meer het geval is dan voor meisjes. Ook gebeurt de eerste keer gewoonlijk op een veilige manier, waarbij er een condoom of een ander betrouwbaar contraceptiemiddel wordt gebruikt. De Engelse populatiestudie toont aan dat het gebruik van een condoom of een andere betrouwbare contraceptiemethode over de afgelopen decennia gestaag is toegenomen (Wellings et al., 2001).

De leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond en ook het leeftijdsverschil met de eerste partner, zijn twee aspecten die in verband werden gebracht met zowel de beleving van de eerste keer als het contraceptiegebruik bij de eerste keer. Zo werd de eerste keer minder goed beleefd en gebeurde het vaker onder dwang of na overhalen wanneer dit op jonge leeftijd plaatsvond (de Graaf et al., 2012; Wellings et al., 2006). De eerste keer wordt meestal ervaren met iemand die ongeveer even oud is, maar het

28. De resultaten van deze studie zijn niet in één rapport gebundeld, maar werden in talrijke publicaties in wetenschappelijke tijdschriften gerapporteerd.

hebben van een relatief (veel) oudere zowel als een relatief (veel) jongere partner houdt risico's in. De Engelse studie toont aan dat een groter leeftijdsverschil samen gaat met minder condoomgebruik of het gebruik van andere betrouwbare contraceptie bij de eerste keer (Wellings et al., 2001). Ander onderzoek toont ook aan dat het hebben van een oudere partner voor meisjes vaker samen gaat met de ervaring van druk om voor het eerst geslachtsgemeenschap te hebben. Jongens met een (veel) jongere partner rapporteren er vaker spijt over nadien (Mercer et al., 2006). Ook het Nederlandse onderzoek bevestigt deze bevindingen (de Graaf et al., 2012).

De leeftijd bij de eerste keer werd ook in verband gebracht met kenmerken van de seksuele gezondheid in de latere seksuele carrière. De Engelse Natsalstudie toont aan dat meisjes die voor hun zestiende geslachtsgemeenschap hebben gehad, meer risico lopen om voor hun achttiende moeder te worden of voor hun achttiende een abortus te ondergaan dan meisjes die pas na hun zestiende geslachtsgemeenschap hebben gehad (Wellings et al., 2001). Het Amerikaanse grootschalige onderzoek Add Health legt ook een verband tussen vroeg starten met seks en het risico op besmetting met een soa later tijdens de adolescentie. Dit verband is groter bij jongere dan bij oudere adolescenten, dus het langeretermijneffect van vroeg starten met geslachtsgemeenschap neemt af (Kaestle, Halpern, Miller & Ford, 2005).

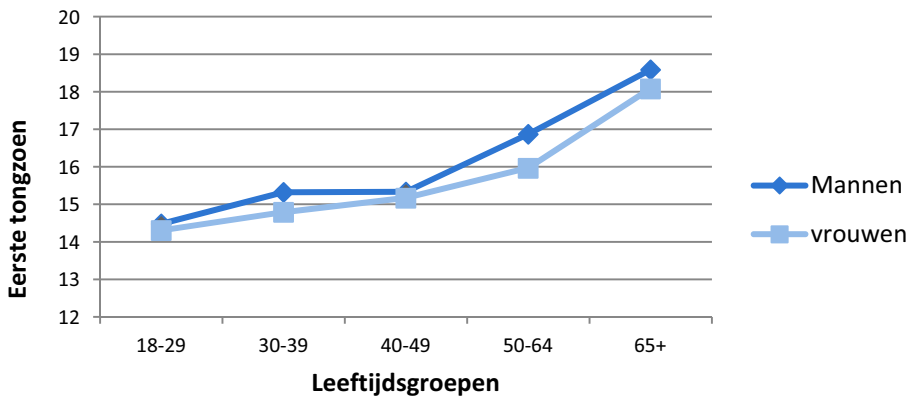
In dit hoofdstuk wordt eerst de timing van de seksuele intrede in kaart gebracht, met aandacht voor de leeftijd bij zowel de eerste tongzoen als bij de eerste geslachtsgemeenschap. Vervolgens wordt ingegaan op enkele specifieke kenmerken van de eerste geslachtsgemeenschap en wordt er nagegaan of en hoe deze kenmerken verschillen naargelang de leeftijd bij de eerste keer. Ten slotte wordt onderzocht of er een verband is tussen de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap enerzijds en kenmerken van de seksuele gezondheid later tijdens de seksuele loopbaan anderzijds. Vanwege het genderspecifieke karakter van seksualiteit en de te verwachten intergenerationele verschillen, wordt voortdurende aandacht besteed aan verschillen tussen mannen en vrouwen enerzijds en tussen de generaties anderzijds (daarbij gebruikmakend van de zes leeftijdsgroepen die ook in de voorgaande hoofdstukken gehanteerd werden).

1. Op welke leeftijd worden de eerste seksuele ervaringen opgedaan?

Om de timing van de seksuele intrede in kaart te brengen, wordt gekeken naar de timing van de eerste tongzoen, de timing van de eerste geslachtsgemeenschap en de tijdsspanne tussen deze beide gebeurtenissen (met andere woorden, de tijd die men laat verstrijken na de eerste tongzoen voordat wordt overgegaan tot geslachtsgemeenschap). Ten slotte wordt nagegaan of en in welke mate de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap verschilt naargelang het opleidingsniveau.

1.1. De eerste tongzoen

De eerste tongzoen kan worden gezien als de start met seksueel gedrag waarbij een andere persoon betrokken is. De Sexpert-studie toont dat vrouwen gemiddeld iets vroeger hun eerste tongzoen hebben ervaren dan mannen, al is dit verschil tussen beide seksen zeer klein²⁹: de gemiddelde leeftijd voor de eerste tongzoen bedraagt 15.9 jaar voor mannen en 15.5 jaar voor vrouwen. Bij de berekening van de gemiddelde leeftijd wordt enkel rekening gehouden met degenen die *ooit al eens getongzoend hebben*. Gemiddeld heeft 4.2% van de respondenten nog nooit getongzoend, maar binnen de groep -18-jarigen loopt dit op tot 23.7%. Daarom wordt in de onderstaande figuur, met de gemiddelde leeftijd voor de eerste tongzoen per leeftijdsgroep en per geslacht, de groep -18-jarigen niet mee opgenomen.



Figuur 1. Gemiddelde leeftijd bij de eerste tongzoen volgens leeftijdsgroepen en geslacht.

De figuur toont een trend, waarbij de jongere leeftijdsgroepen systematisch vroeger met tongzoenen zijn gestart dan de oudere leeftijdsgroepen. De jongvolwassenen (van 18 tot 29 jaar) waren gemiddeld iets ouder dan 14 jaar bij hun eerste tongzoen, terwijl de 65-plussers iets ouder waren dan 18 jaar. Verder valt ook op dat het leeftijdsverschil bij de eerste tongzoen tussen mannen en vrouwen binnen iedere leeftijdsgroep zeer klein is.

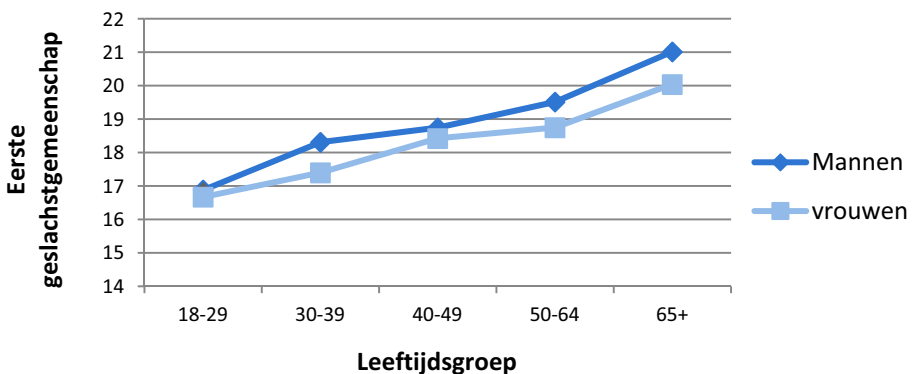
De -18-jarigen die ooit al eens getongzoend hebben, waren iets ouder dan 13 jaar toen ze dit voor het eerst deden (13.13 jaar voor de jongens en 13.73 jaar voor de meisjes). De berekening van dit gemiddelde heeft echter enkel betrekking op de 86.3% van de -18-jarigen die ooit al eens getongzoend hebben, en de gemiddelde leeftijd bij de eerste tongzoen zal voor deze leeftijdsgroep dus in werkelijkheid iets hoger liggen.

29. De leeftijd bij de eerste tongzoen werd bevestigd aan de hand van een open vraag.

1.2. De eerste geslachtsgemeenschap

De Sexpert-studie toont dat vrouwen significant vroeger zijn gestart met geslachtsgemeenschap dan mannen, al bedraagt het verschil tussen beide seksen slechts enkele maanden³⁰: mannen zijn bij hun eerste geslachtsgemeenschap gemiddeld 18.7 jaar oud, terwijl vrouwen gemiddeld 18.2 jaar oud zijn. Naast een genderverschil tonen de Sexpert-data ook een generatie-effect: de jongere leeftijdsgroepen zijn gemiddeld systematisch vroeger met geslachtsgemeenschap gestart dan de oudere leeftijdsgroepen.

Net als bij de berekening van de gemiddelde leeftijd bij de eerste tongzoen, wordt er ook hier alleen rekening gehouden met degenen die *ooit al eens geslachtsgemeenschap hebben gehad*. Binnen de groep -18-jarigen heeft 63.7% nog nooit geslachtsgemeenschap gehad. De feitelijke gemiddelde leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap zal voor deze groep dan ook een stuk hoger liggen dan wanneer er alleen rekening wordt gehouden met degenen die al eens geslachtsgemeenschap hebben gehad.³¹ Daarom worden de minderjarigen opnieuw niet weergegeven in de onderstaande figuur, waarin de gemiddelde leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap wordt weergegeven per leeftijdsgroep en per geslacht.



Figuur 2. Gemiddelde leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap volgens leeftijdsgroepen en geslacht.

De trend waarbij de jongere leeftijdsgroepen gemiddeld vroeger zijn gestart met geslachtsgemeenschap dan de oudere leeftijdsgroepen, komt in de figuur duidelijk naar voren. Bijvoorbeeld, binnen de groep 65-plussers bedroeg de gemiddelde leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap 20 jaar voor de vrouwen en 21 jaar voor de mannen. Voor de jongvolwassenen bedroeg de gemiddelde leeftijd bij de eerste keer

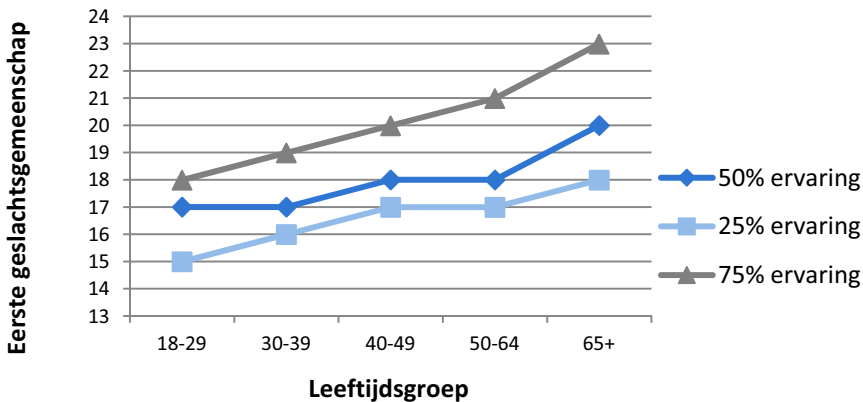
30. De leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap werd bevestigd aan de hand van een open vraag.

31. Indien alleen rekening wordt gehouden met de groep van 34% -18-jarigen die al eens geslachtsgemeenschap gehad hebben, is de gemiddelde leeftijd waarop ze dit voor het eerst deden, ongeveer 15 jaar (15.35 jaar voor jongens en 14.95 jaar voor meisjes).

daarentegen 16.7 jaar voor de vrouwen en 16.9 jaar voor de mannen. Verder valt opnieuw op dat het leeftijdsverschil tussen beide geslachten binnen iedere leeftijdsgroep erg klein is.

Er kan dus ondubbelzinnig worden gesteld dat de jongere generaties gemiddeld vroeger gestart zijn met geslachtsgemeenschap dan de oudere generaties. Daarmee zijn de resultaten van de Sexpert-studie ook in lijn met wat werd vastgesteld in vergelijkbaar internationaal onderzoek. Zo werd de daling van de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap over de afgelopen decennia heen, voor verschillende westerse landen vastgesteld (Teitler, 2002). In de meeste westerse landen starten jongens gemiddeld iets vroeger met seks dan meisjes, maar het leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen is erg cultuur- en plaatsafhankelijk. In Scandinavische landen, maar ook in België en Nederland, starten meisjes gemiddeld iets vroeger dan jongens (Häggstrom-Nordin, Borneskog, Eriksson & Tydén, 2011; de Graaf, Vanwesenbeeck, Meijer, Woertman & Meeus, 2009; Beyers, 2010).

Men kan daarbij de vraag stellen of en in welke mate deze trend tot vroeger starten te wijten is aan een grotere vertegenwoordiging van ‘vroeg starters’ onder de jongere cohorten. Het is immers mogelijk dat de gemiddelde leeftijd bij de eerste keer niet zozeer afneemt over de generaties heen, maar dat er onder de jongere generaties wel systematisch meer ‘extreem vroeg starters’ zijn die het gemiddelde naar omlaag brengen. Omgekeerd is het ook mogelijk dat er zich onder de jongere leeftijdsgroepen systematisch minder ‘late starters’ bevinden dan in de oudere leeftijdsgroepen. Daarom werd er ook gekeken naar de leeftijd waarop reeds een vierde, de helft en drie vierde van de respondenten ervaring heeft met geslachtsgemeenschap, en dit per leeftijdsgroep (opnieuw met uitsluiting van de groep -18-jarigen). De onderstaande figuur geeft daarvan de resultaten weer.



Figuur 3. Leeftijd waarop 25%, 50% en 75% ervaring heeft met de eerste geslachtsgemeenschap, volgens leeftijdsgroepen.

De figuur toont dat de mediaanleeftijd³² is afgenomen van 20 jaar voor de 65-plussers naar 17 jaar voor de jongvolwassenen. De jongvolwassenen verschillen echter niet van de dertigers en beide groepen waren gemiddeld slechts één jaar jonger dan de veertigers en 50- tot 64-jarigen op het ogenblik dat de helft van hen ervaring had met geslachtsgemeenschap. De mediaanleeftijd voor de eerste geslachtsgemeenschap is dus wel afgenomen over de generaties heen, maar niet sterk en continue genoeg om de vastgestelde continue daling van de gemiddelde leeftijd bij de eerste keer te kunnen verklaren.

De leeftijd waarop 25% en 75% van de respondenten ervaring heeft met geslachtsgemeenschap, geeft meer aanwijzingen over de precieze verschuivingen die zich over de generaties hebben voorgedaan. Ten eerste is de leeftijd waarop 75% van de mensen ervaring heeft met geslachtsgemeenschap over de generaties heen op een sterke en continue manier gedaald: van 23 jaar voor de 65-plussers naar 18 jaar voor de jongvolwassenen. Daarnaast blijkt ook dat onder de oudere leeftijdsgroepen de relatief late starters veel later zijn gestart dan de gemiddelde starters, omdat het leeftijdsverschil tussen de 50%-lijn en de 75%-lijn voor deze leeftijdsgroepen groter is dan voor de jongere leeftijdsgroepen. De relatief late starters onder de oudere leeftijdsgroepen brengen de gemiddelde leeftijd bij de eerste keer voor hun leeftijdsgroep dus sterk naar omhoog.

Ten tweede blijkt ook dat de leeftijd waarop een kwart van de respondenten ervaring heeft met geslachtsgemeenschap over de generaties heen op een continue manier is gedaald. Onder de jongvolwassenen had op 15 jaar reeds één op de vier ervaring met geslachtsgemeenschap, terwijl dit bij de 65-plussers pas op 18 jaar het geval was, en er vindt bijna voor elke generatie een daling van deze leeftijd plaats. Bovendien is er voor de groep jongvolwassenen een groter leeftijdsverschil tussen de relatief vroege starters en de rest van hun leeftijdsgenoten met betrekking tot de leeftijd bij hun eerste keer. Het lijkt er dus op dat de daling van de gemiddelde leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap over de generaties heen kan worden verklaard door drie zaken: de leeftijd bij de eerste keer is voor de gemiddelde persoon licht gedaald, maar niet op een sterke noch continue manier; onder de oudere leeftijdsgroepen zorgen de relatief late starters voor een sterke verhoging van de gemiddelde leeftijd; en onder de jongvolwassenen zorgen de relatief vroege starters voor een sterke verlaging van de gemiddelde leeftijd.

1.3. De tijdsspanne tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap

De timing van de eerste keer ten opzichte van eerdere seksuele ervaringen binnen het seksuele traject dat reeds werd afgelegd, kan een indicatie zijn van de mate waarin men toen klaar was om geslachtsgemeenschap te hebben. Seksueel actief

32. De leeftijd waarop 50% van de respondenten ervaring heeft met geslachtsgemeenschap.

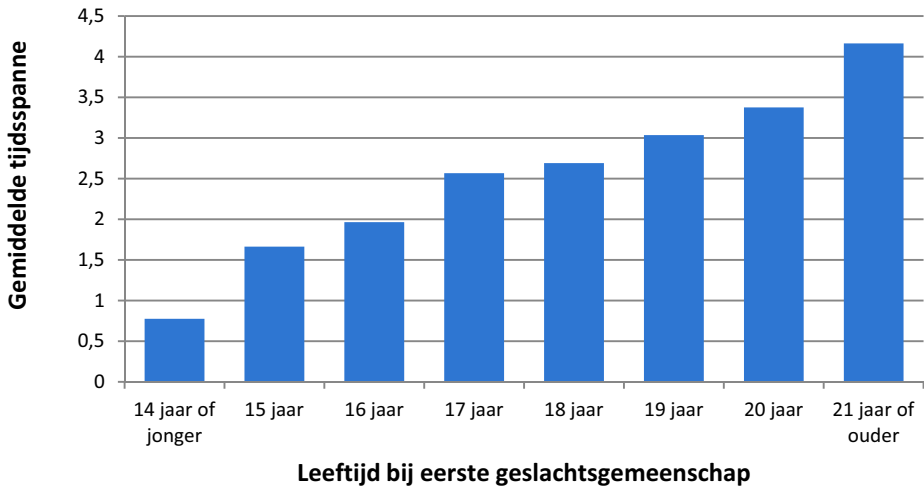
worden is één van de vele ontwikkelingstaken van jongeren waaraan heel wat vaardigheden te pas komen: de jongere moet in staat zijn om te onderhandelen over veilig vrijen, over het al dan niet overgaan tot seks wanneer hij of zij er klaar voor is en over het aangeven van grenzen. Onderzoek rond de seksuele ontwikkeling toont aan dat jongeren verschillende stappen doorlopen waarin ze zich deze vaardigheden eigen maken. Gewoonlijk starten jongeren met ‘veilige’ seksuele handelingen zoals elkaar strelen, en gaan ze stap per stap over naar de meer intieme handelingen zoals het stimuleren van elkaars genitaliën, om uiteindelijk over te gaan tot geslachtsgemeenschap (O’Sullivan, Mantsun Cheng, Mullan Harris & Brooks-Gunn, 2007; de Graaf et al., 2009; Beyers, 2010). De tijdsspanne tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap kan worden geïnterpreteerd als een objectieve indicator voor de mate waarin men klaar was voor geslachtsgemeenschap op het ogenblik dat de eerste keer plaatsvond.

De gemiddelde tijdsspanne die de Vlaming tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap laat, bedraagt 2.7 jaar en dit verschilt niet significant naar leeftijd noch naar geslacht. Dit betekent dat men gemiddeld 2.7 jaar ‘experimenteert’ met allerlei vormen van seksueel gedrag voordat men overgaat tot geslachtsgemeenschap. Hoewel de leeftijd waarop de eerste geslachtsgemeenschap plaatsvindt, over de generaties heen is gedaald, laten de jongere generaties dus wel gemiddeld evenveel tijd tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap als de oudere generaties. Of anders gesteld, jongeren vandaag starten vroeger met seks, maar ze zijn daar niet noodzakelijk minder goed op voorbereid dan dat de oudere generaties dat waren.

Wanneer echter rekening wordt gehouden met de leeftijd waarop de eerste geslachtsgemeenschap plaatsvond, kunnen wel significante verschillen in de tijdsspanne worden vastgesteld. De onderstaande figuur toont de gemiddelde tijdsspanne die tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap wordt gelaten, volgens de leeftijd waarop de eerste geslachtsgemeenschap plaatsvond.

Naarmate de eerste keer op een latere leeftijd plaatsvond, wordt de duur van het traject tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap langer.³³ De vroegere starters laten met andere woorden minder tijd tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap dan de latere starters. Bij wijze van illustratie, wie voor het eerst geslachtsgemeenschap had op 14 jaar of jonger, heeft gemiddeld minder dan een jaar ervoor pas de eerste tongzoen ervaren. Wie pas op 21 jaar of ouder voor het eerst geslachtsgemeenschap heeft gehad, heeft iets meer dan vier jaar over het hele traject sinds de eerste tongzoen gedaan.

33. Lineaire regressieanalyse met leeftijd bij de eerste keer als afhankelijke variabele en duur van de tijdsspanne als onafhankelijke variabele: $\beta = 0.35$; $p < .001$; $N = 1375$; $R^2 = .13$.



Figuur 4. Tijdsspanne tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap volgens de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap.

1.4. Het effect van opleiding op de timing van de eerste keer

Het opleidingsniveau is een vaak bestudeerd achtergrondkenmerk dat in verband wordt gebracht met de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap. Onderzoek uit Nederland en België toont aan dat jongeren uit de lagere opleidingsniveaus vroeger starten met seks dan jongeren uit de hogere onderwijsrichtingen (Bakker et al., 2009; Beyers, 2010). Een soortgelijk verband wordt er gevonden met betrekking tot het opleidingsniveau van de ouders en de leeftijd bij de seksuele intrede van de jongere: naarmate de ouders lager zijn opgeleid, start de jongere gemiddeld vroeger met geslachtsgemeenschap (Valle, Roysamb, Sundby & Knepp, 2009). In wat volgt, wordt nagegaan of en in welke mate we deze verbanden ook bij de respondenten uit de Sexpert-studie terugvinden.

1.4.1. *Individueel opleidingsniveau*

Het effect van het individuele opleidingsniveau wordt afzonderlijk nagegaan voor de groep jongeren die nog naar de middelbare school gaan enerzijds en de groep respondenten die hun middelbare schoolloopbaan reeds beëindigd hebben anderzijds.³⁴ Voor de respondenten die nog naar de middelbare school gaan, wordt er nagegaan of het volgen van een bepaalde onderwijsstroming een effect heeft op de kans dat ze ooit al eens geslachtsgemeenschap hebben gehad. Voor de respondenten die de middelbare school reeds beëindigd hebben (samen met degenen die na het

34. Het opleidingsniveau werd bevraagd aan de hand van gesloten antwoordcategorieën, en dit afzonderlijk voor degenen die wel en degenen die geen voltijds dagonderwijs volgen.

middelbaar verder studeren), wordt nagegaan of het opleidingsniveau een effect heeft op de leeftijd waarop ze voor het eerst geslachtsgemeenschap hadden.

Bij de respondenten die nog naar de middelbare school gaan, wordt uitsluitend onderscheid gemaakt tussen de drie grote stromingen: ASO ($N=88$), TSO ($N=75$) en BSO ($N=62$).³⁵ Aangezien de totale aantallen vrij laag zijn, wordt er verder geen onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes. Aan de hand van een logistische regressieanalyse wordt er nagegaan of het volgen van één van deze drie onderwijsstromen de kans verhoogt dat men ooit al eens geslachtsgemeenschap heeft gehad, en dit onder controle van de huidige leeftijd van de respondent. Er wordt gebruikgemaakt van een dummyvariabele voor de drie onderwijsstromingen, met het volgen van de ASO-stroom als referentiecategorie. Er wordt dus gekeken naar hoe de jongeren uit de BSO- en TSO-stroom verschillen van de jongeren uit de ASO-stroom in de kans dat ze ooit al eens geslachtsgemeenschap hebben gehad.

Tabel 1. Resultaten van de logistische regressie voor het effect van de onderwijsstroom op de kans ooit geslachtsgemeenschap te hebben gehad (coëfficiënten= $Exp(B)$) ($N=225$).

Kans om ooit al eens geslachtsgemeenschap te hebben gehad		
	Model 1	Model 2
Huidige leeftijd	1.86***	1.76***
Onderwijsrichting (referentiecategorie is ASO)		
BSO		2.89**
TSO		1.58
Verklaarde variantie (Nagelkerke R^2)	.21	.25

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Het eerste model toont – geheel volgens de verwachting – dat naarmate de jongere ouder is, de kans toeneemt dat hij of zij al eens geslachtsgemeenschap heeft gehad. Onder controle van de huidige leeftijd van de respondent heeft ook de onderwijsrichting als geheel een significante voorspellende waarde op het al dan niet al ervaring hebben met geslachtsgemeenschap. De verdere onderverdeling tussen de verschillende stromingen, met de ASO-stroom als referentiecategorie, toont dat jongeren uit het BSO meer kans hebben om al geslachtsgemeenschap te hebben gehad dan jongeren van dezelfde leeftijd uit het ASO. Een 14-jarige jongere uit het ASO heeft bijvoorbeeld slechts 14% kans om al geslachtsgemeenschap te hebben gehad, terwijl dit bij een 14-jarige jongere uit het BSO 31% is. Een jongere van 16 jaar uit het ASO heeft 33% kans om al geslachtsgemeenschap te hebben gehad tegenover 59% kans voor een jongere uit het BSO. Jongeren uit het TSO bevinden zich tussenin en verschillen niet significant van jongeren uit het ASO, noch van jongeren uit het BSO (dit werd nagegaan in een afzonderlijke analyse met de BSO-stroom als

35. In de vragenlijst werd ook het BuSO en KSO onderscheiden, maar gezien de zeer lage aantallen respondenten die tot deze groepen behoren, werden die niet mee opgenomen in de analyse.

referentiecategorie). Ondanks het relatief lage aantal respondenten per onderwijsstroom, wordt er dus wel een effect gevonden. Bovendien is dit effect in overeenstemming met wat ook in recent onderzoek uit Nederland werd gevonden. Daar werd aangetoond dat jongeren uit de ‘lagere’ onderwijsniveaus vaker ervaring hebben met geslachtsgemeenschap in vergelijking met hun leeftijdsgenoten uit de ‘hogere’ onderwijsniveaus (de Graaf et al., 2012).

Voor degenen die de middelbare school al beëindigd hebben, wordt er nagegaan of het hoogst behaalde opleidingsniveau een effect heeft op de leeftijd waarop men voor het eerst geslachtsgemeenschap had. Er wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen de volgende opleidingsniveaus: geen opleiding of alleen lagere school, lager secundair, hoger secundair en hoger onderwijs.³⁶ Respondenten die nog voortgezet onderwijs volgen (hogeschool of universiteit) worden gelijkgeschakeld met de categorie respondenten die dit niveau reeds behaald hebben. Omdat het gemiddelde opleidingsniveau over de generaties heen is toegenomen (Hirtt, Nicaise & De Zutter, 2007), moet ervoor worden uitgekeken dat niet eerder generatie-effecten dan wel opleidingseffecten worden gemeten. Om dit te vermijden, wordt er gecontroleerd voor de huidige leeftijd van de respondent, wat wil zeggen dat alle effecten die te wijten zijn aan generatieverschillen, uit het uiteindelijke resultaat worden geweerd. Het effect van het opleidingsniveau op de leeftijd bij de eerste keer wordt nagegaan door middel van een lineaire regressieanalyse, met dummyvariabelen voor de verschillende opleidingsniveaus. De groep respondenten die geen opleiding hebben genoten of hoogstens een lagereschooldiploma hebben behaald, wordt gehanteerd als de referentiecategorie waarmee de andere groepen worden vergeleken. De onderstaande tabel geeft de resultaten voor deze regressieanalyse weer.

Tabel 2. Resultaten van de lineaire regressie voor het effect van het individuele opleidingsniveau op de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap – voor degenen die hun middelbare schoolloopbaan beëindigd hebben (coëfficiënten= β) (N=1370).

Leeftijd eerste geslachtsgemeenschap		
	Model 1	Model 2
Leeftijd	0.39***	0.46***
Opleidingsniveau (ref.: geen opleiding/alleen lagere school)		
Lager secundair		0.01
Hoger secundair		0.09*
Hoger onderwijs		0.24***
<i>Verklaarde variantie</i>	.15	.19

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

36. De respondenten met een diploma lager secundair BSO werden gelijkgeschakeld met het niveau lager onderwijs. De respondenten met een diploma hoger secundair BSO of BuSO werden gelijkgeschakeld met het niveau lager secundair.

Het eerste model bevat uitsluitend het effect van de huidige leeftijd van de respondent omdat daar, zoals gezegd, voor gecontroleerd werd voordat het effect van het opleidingsniveau werd nagegaan. Het tweede model toont dat degenen die maximaal het lager secundair onderwijsniveau hebben behaald, op dezelfde leeftijd hun eerste keer hebben beleefd als degenen die geen opleiding of alleen lager onderwijs hebben genoten. Degenen die maximaal hoger secundair onderwijs hebben behaald, waren ouder bij hun eerste keer dan degenen zonder opleiding of alleen een lagere-schoolopleiding. Dit verschil is nog groter en sterker voor degenen met een opleiding hoger onderwijs (al dan niet reeds beëindigd). Hoewel de gevonden effecten significant zijn, moet hierbij wel worden opgemerkt dat deze effecten slechts zeer klein zijn. Ter illustratie, iemand die geen opleiding of maximaal lager onderwijs heeft genoten, was gemiddeld 17.95 jaar oud bij zijn of haar eerste keer, terwijl iemand met een diploma hoger onderwijs (al dan niet reeds beëindigd) gemiddeld 18.32 jaar oud was.

Er werd ook nagegaan of dit effect van opleidingsniveau anders is voor mannen dan voor vrouwen en naargelang de generatie waartoe men behoort, maar dit bleek niet het geval te zijn³⁷: een hoger opleidingsniveau gaat in dezelfde mate samen met een latere seksuele intrede voor mannen als voor vrouwen en voor de verschillende generaties.

1.4.2. *Opleidingsniveau van de ouders*

Om het effect van het opleidingsniveau van de ouders op de timing van de eerste keer na te gaan, wordt onderscheid gemaakt tussen de groep -18-jarigen en de +18-jarigen. Voor de -18-jarigen wordt er nagegaan of het opleidingsniveau van de ouders een effect heeft op de kans dat ze ooit al eens geslachtsgemeenschap hebben gehad. Voor de +18-jarigen wordt er nagegaan of het opleidingsniveau van de ouders een effect heeft op de leeftijd waarop ze voor het eerst geslachtsgemeenschap hadden. Om het effect van het opleidingsniveau van de ouders na te gaan, wordt opnieuw gebruikgemaakt van dezelfde categorieën als in de voorgaande paragraaf.³⁸ De verdeling ziet er als volgt uit:

Zoals we konden verwachten, hangt het opleidingsniveau van de ouders onderling sterk samen.³⁹ Dit betekent dat het niet mogelijk is om het effect van beide in één regressiemodel na te gaan. Wel kan er telkens worden nagegaan welke van de twee de grootste voorspellende kracht heeft.

37. Dit gebeurde door de toevoeging van interactietermen voor leeftijd en geslacht aan het lineaire regressiemodel.

38. Het opleidingsniveau van de ouders werd bevraagd aan de hand van gesloten antwoordcategorieën. Opnieuw werd bij de operationalisering het niveau 'lager secundair BSO' tot de categorie 'lager onderwijs' gerekend en het niveau 'hoger secundair BSO of BuSO' werd tot de groep 'lager secundair' gerekend.

39. Correlatiecoëfficiënt=.73; $p < .001$.

Tabel 3. Verdeling van het opleidingsniveau van de vader en de moeder.

	Opleidingsniveau vader		Opleidingsniveau moeder	
	N	(%)	N	(%)
Geen diploma of diploma lager onderwijs	602	(35.1%)	666	(38.1%)
Lager secundair	308	(17.9%)	307	(17.6%)
Hoger secundair	375	(21.8%)	379	(21.7%)
Hoger onderwijs	432	(25.2%)	396	(22.7%)
Totaal	1717	1748		

Voor de -18-jarigen wordt aan de hand van een logistische regressieanalyse nagegaan of het opleidingsniveau van de ouders een effect heeft op de kans dat de jongere ooit al eens geslachtsgemeenschap heeft gehad. Noch het opleidingsniveau van de vader, noch het opleidingsniveau van de moeder blijkt echter een significant effect te hebben. Daarom worden de resultaten van deze analyse verder niet gepresenteerd.

Voor de respondenten ouder dan 18 jaar wordt er gebruikgemaakt van een lineaire regressieanalyse om na te gaan of en in welke mate het opleidingsniveau van de ouders een effect heeft op de leeftijd bij de eerste keer. Daartoe worden dummyvariabelen van de verschillende opleidingsniveaus aangemaakt en wordt het effect van ieder opleidingsniveau ten opzichte van het laagste opleidingsniveau nagegaan (geen opleiding of alleen lagere school). Het opleidingsniveau van de moeder blijkt een groter en sterker effect te hebben dan dat van de vader. Gezien de sterke correlatie tussen beide, volstaat het met andere woorden om te kijken naar het effect van het opleidingsniveau van de moeder om meer te weten over het effect van het opleidingsniveau van de ouders in het algemeen. De onderstaande tabel geeft de resultaten van de lineaire regressieanalyse weer.

Tabel 4. Resultaten van de lineaire regressie voor het effect van het opleidingsniveau van de moeder op de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap (coëfficiënten= β) (N=1334).

	Leeftijd eerste geslachtsgemeenschap	
	Model 1	Model 2
Leeftijd	0.40***	0.45***
Opleidingsniveau (ref. geen opleiding/alleen lagere school)		
Lager secundair		0.04
Hoger secundair		0.07*
Hoger onderwijs		0.11***
Verklaarde variantie	.15	.16

* $p < .05$; *** $p < .001$

Opnieuw werd het eerste model toegevoegd om te controleren voor de huidige leeftijd van de respondent. Op basis van het tweede model kunnen conclusies getrokken worden met betrekking tot het effect van het opleidingsniveau van de moeder op de leeftijd waarop men voor het eerst geslachtsgemeenschap had. Er is geen verschil tussen de respondenten waarvan de moeder geen opleiding of alleen lagereschoolniveau heeft gehaald enerzijds en de respondenten waarvan de moeder het lager secundair niveau heeft behaald anderzijds. Wanneer de moeder hoger secundair heeft behaald, is men pas later gestart met geslachtsgemeenschap dan wanneer de moeder geen opleiding of alleen het lagereschoolniveau heeft behaald. En dit verschil is nog groter en sterker indien de moeder hoger onderwijs heeft behaald. Opnieuw zijn de gevonden effecten echter klein. Ter illustratie, een respondent waarvan de moeder geen opleiding of hoogstens lagereschoolniveau heeft behaald, was gemiddeld 18 jaar bij zijn of haar eerste keer, terwijl een respondent waarvan de moeder hoger opgeleid is, gemiddeld 18.34 jaar oud was.

Bij de interpretatie van deze effecten van opleidingsniveau dient een kanttekening te worden gemaakt. Indien verschillen in seksueel gedrag naargelang opleidingsniveau worden gevonden, ligt dat niet op de eerste plaats aan het verschillende lessenpakket dat iemand (of iemands ouders) heeft (hebben) gekregen. Het opleidingsniveau doet daarbij eerder dienst als een indicator van de ruimere sociologische leefomgeving waarin jongeren opgroeien en waarin bepaalde gedragingen meer courant of normatief zijn. Bovendien is de sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs zeer groot en stromen jongeren met een lagere sociaaleconomische achtergrond disproportioneel vaak door naar de lagere opleidingsniveaus (Boone & Van Houtte, 2012). Kortom, het verschil in seksueel gedrag dat we kunnen vaststellen naargelang het opleidingsniveau is slechts een uiting van verschillen in de sociale omgeving eerder dan dat het opleidingsniveau een ‘oorzaak’ is van het verschil in seksueel gedrag.

2. Kenmerken en ervaring van de eerste keer

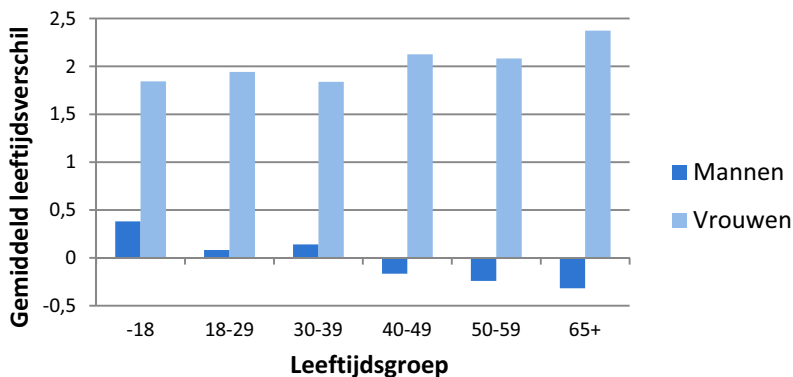
In de Sexpert-studie werden enkele kenmerken van de eerste geslachtsgemeenschap bevraagd: het leeftijdsverschil met de eerste partner, het gebruik van contraceptie en enkele fysieke en emotionele belevingsaspecten. Aan de hand van deze kenmerken kan een beter beeld gekregen worden van de context waarin de eerste keer plaatsvond en de mate waarin de respondenten uit de Sexpert-studie in staat zijn om hun seksuele gezondheid te vrijwaren vanaf het ogenblik van de seksuele intrede. Naast een algemene schets van deze kenmerken wordt in dit deel ook nagegaan of en in welke mate deze kenmerken van de eerste keer samenhangen met de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond.

2.1. Leeftijdverschil met de eerste seksuele partner

Het leeftijdsverschil met de eerste seksuele partner blijkt op basis van onderzoek een relevant aspect van de seksuele intrede te zijn. Een groter leeftijdsverschil (in termen van het hebben van een *oudere* partner) zou de machtsbalans in de relatie uit evenwicht kunnen brengen, waardoor het bijvoorbeeld moeilijker wordt om de timing van de eerste keer of veilig vrijgedrag te onderhandelen. Het hebben van een oudere partner wordt geassocieerd met een lagere kans op contraceptiegebruik bij de eerste keer, een seksuele intrede op jongere leeftijd, meer druk om seks te hebben (vooral bij meisjes) en nadien meer rapportering van spijt (Hawes, Wellings & Stephenson, 2010; Mercer et al., 2006; Abma, Driscoll & Moore, 1998). In wat volgt, wordt eerst het leeftijdsverschil met de eerste partner in kaart gebracht. Vervolgens wordt nagegaan of er een verband is tussen het leeftijdsverschil enerzijds en de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap anderzijds.⁴⁰

2.1.1. Rapportering volgens leeftijd en geslacht

De mannelijke respondenten uit de Sexpert-studie beleefden hun eerste keer met iemand die ongeveer even oud was als zichzelf, terwijl de vrouwelijke respondenten gemiddeld twee jaar jonger waren dan hun eerste partner. Met betrekking tot de generatie waartoe men behoort, kunnen geen verschillen worden vastgesteld. De onderstaande figuur toont de leeftijdsverschillen met de eerste partner per geslacht en voor de verschillende leeftijdsgroepen afzonderlijk.



Figuur 5. Leeftijdsverschil met de eerste partner, volgens leeftijdsgroepen en geslacht.

De figuur toont dat voor mannen het leeftijdsverschil met de eerste partner varieert van een half jaar ouder tot een half jaar jonger dan zichzelf. Vrouwen waren gemiddeld tussen 1,9 en 2,5 jaar jonger dan hun eerste partner. Deze resultaten komen

40. De leeftijd van de eerste partner waarmee men geslachtsgemeenschap had, werd bevraagd aan de hand van een open vraag.

overeen met wat er ook in recent Nederlands onderzoek werd gevonden: bij meisjes was de eerste partner vaker ouder dan bij jongens. En terwijl driekwart van de jongens even oud was als hun eerste partner, was dit bij meisjes slechts in de helft van de gevallen zo (de Graaf et al., 2012).

2.1.2. *Verschillen naargelang de timing van de eerste keer*

Het leeftijdsverschil met de eerste partner kan in verband gebracht worden met de timing van de eerste geslachtsgemeenschap: naarmate de partner ouder was dan de respondent zelf, vond de eerste keer op een jongere leeftijd plaats. Met behulp van een lineaire regressieanalyse werd nagegaan hoe groot dit effect van het leeftijdsverschil precies is. Daarbij verschilt het gevonden verband voor mannen en vrouwen, wat betekent dat het hebben van een oudere partner voor beide geslachten een ander effect heeft op de leeftijd bij de eerste keer. Het verband verschilt echter niet naargelang de generatie waartoe men behoort.⁴¹ De onderstaande tabel geeft de resultaten van de lineaire regressieanalyse weer, en dit voor mannen en vrouwen apart.

Tabel 5. Resultaten van de regressieanalyse voor het effect van het leeftijdsverschil met de eerste partner op de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap (coëfficiënten= β) (N voor mannen=706; N voor vrouwen=743).

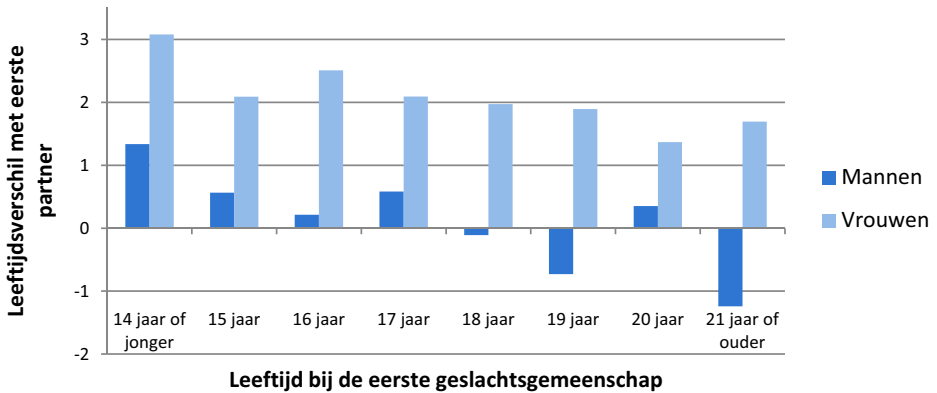
	Leeftijd eerste geslachtsgemeenschap	Verklaarde variantie
Leeftijdsverschil partner – mannen	-0.22***	.05
Leeftijdsverschil partner – vrouwen	-0.14***	.02

*** $p < .001$

De tabel toont dat het hebben van een oudere partner er voor mannen meer toe leidt dat de eerste keer op een jonge leeftijd plaatsvond dan voor vrouwen. Niettemin blijft de verklaringswaarde van het leeftijdsverschil met de eerste partner voor de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond, erg klein. De onderstaande figuur visualiseert het gemiddelde leeftijdsverschil met de eerste partner volgens de leeftijd waarop de eerste geslachtsgemeenschap plaatsvond, en dit voor mannen en vrouwen apart.

De figuur toont dat het negatieve verband tussen het leeftijdsverschil met de eerste partner enerzijds en de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap anderzijds voor beide geslachten voornamelijk wordt gecreëerd door het relatief grote leeftijdsverschil met de eerste partner bij degenen die vroeg zijn gestart met seks. Bij mannen wordt de richting van het verband ook duidelijk versterkt door de latere starters die hun eerste keer hebben ervaren met een partner die relatief jonger was dan zichzelf in vergelijking met de mannen die vroeger zijn gestart.

41. Dit werd nagegaan aan de hand van de toevoeging van interactietermen voor leeftijd en geslacht aan het lineaire regressiemodel.



Figuur 6. Leeftijdsverschil met de eerste partner volgens de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap en volgens geslacht.

2.2. Gebruik van contraceptie bij de eerste keer

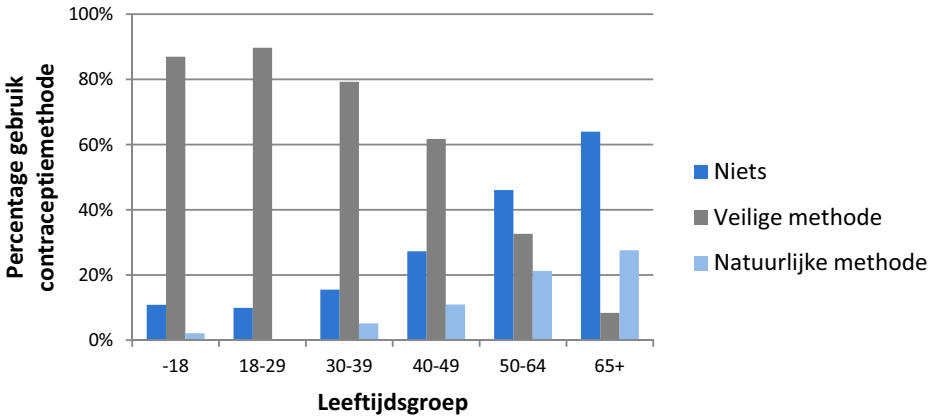
Het gebruik van contraceptie bij de eerste geslachtsgemeenschap is een voor de hand liggend aspect van de seksuele gezondheid op het ogenblik van de eerste keer. In wat volgt, wordt het contraceptiegebruik bij de eerste keer in kaart gebracht volgens de leeftijdsgroep waartoe men behoort en volgens geslacht. Vervolgens wordt nagegaan of er een verband is tussen het contraceptiegebruik enerzijds en de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond anderzijds.⁴²

2.2.1. Rapportering volgens leeftijd en geslacht

Er zijn sterke intergenerationele verschillen in contraceptiegebruik bij de eerste geslachtsgemeenschap: voor de oudere leeftijdsgroepen was het duidelijk veel minder gebruikelijk om bij de eerste keer contraceptie te gebruiken dan voor de jongere leeftijdsgroepen. De onderstaande figuur toont het verschil tussen de leeftijdsgroepen in de mate waarin er helemaal niets werd gebruikt, er een ‘veilige’ contraceptiemethode werd gebruikt (de pil⁴³, het condoom of een combinatie van beide), of er een natuurlijke methode werd gebruikt (het terugtrekken van de penis voor het klaarkomen of een ritmemethode waarbij er geen coïtus plaatsvindt tijdens een vruchtbare periode van de vrouw).

De figuur toont dat binnen de vier jongste leeftijdsgroepen de overgrote meerderheid bij de eerste geslachtsgemeenschap een ‘veilige’ contraceptiemethode gebruikte. Bij de 65-plussers is dit slechts voor een minderheid het geval; zij gebruikten meestal

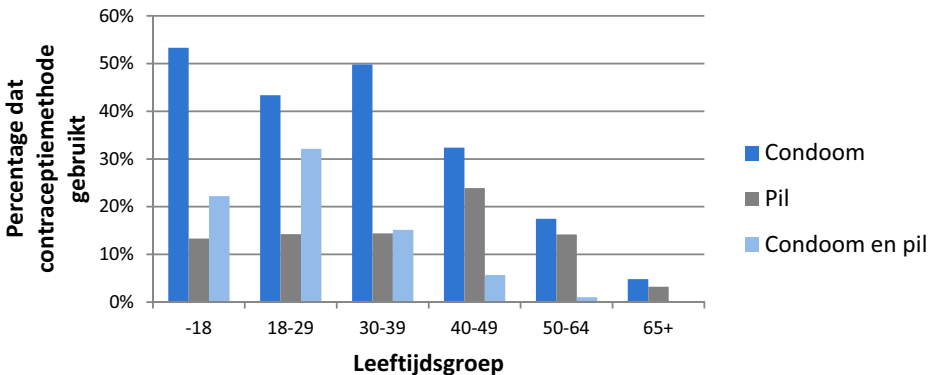
-
42. Het contraceptiegebruik bij de eerste keer werd bevraagd aan de hand van een gesloten vraag. Er kon worden gekozen tussen de volgende categorieën: een condoom, hormonale contraceptie, periodieke onthouding of andere ritmemethode, coïtus interruptus, geen van deze.
43. In principe kan dit ook verwijzen naar een andere hormonale contraceptiemethode, maar er kan worden aangenomen dat dit vooral over de pil gaat.



Figuur 7. Contraceptiegebruik bij de eerste geslachtsgemeenschap volgens leeftijdsgroepen en geslacht.

helemaal niets of vielen terug op een natuurlijke methode. Dit hoeft natuurlijk niet geïnterpreteerd te worden als zouden de oudere leeftijdsgroepen een onveiligere seksuele intrede hebben gekend. Het is aannemelijk dat voor deze leeftijdsgroep het gewoon vaker de bedoeling was om zwanger te worden of de partner zwanger te maken.

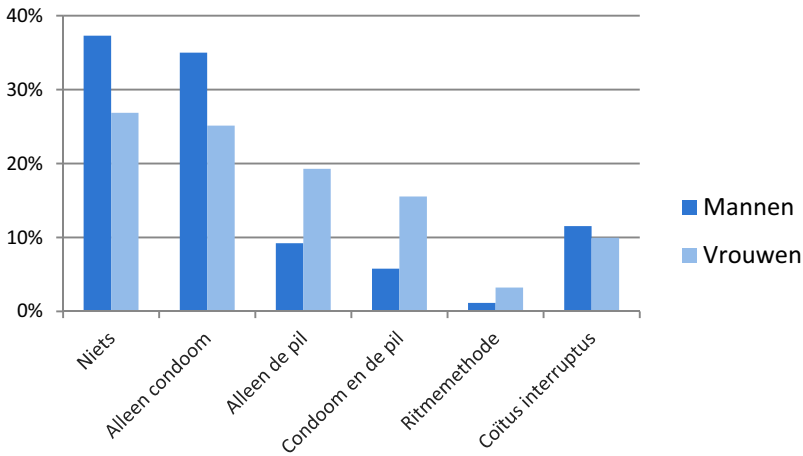
Indien er bij de eerste keer een veilige contraceptiemethode werd gebruikt, zijn er ook sterke intergenerationele verschillen in de methode die dan precies werd toegepast. De onderstaande figuur toont het verschil tussen de leeftijdsgroepen in de mate waarin bij de eerste geslachtsgemeenschap werd gebruikgemaakt van het condoom, de pil, of een combinatie van beide.



Figuur 8. Het gebruik van veilige contraceptiemethoden bij de eerste geslachtsgemeenschap volgens leeftijdsgroepen en geslacht.

Indien er bij de eerste keer een veilige contraceptiemethode werd gebruikt, dan is dat in de overgrote meerderheid van de gevallen een condoom en het condoomgebruik bij de eerste keer is ook groter bij de jongere generaties. De pil wordt meestal (nog) niet genomen op het moment van de eerste geslachtsgemeenschap.

Er zijn ook sekseverschillen met betrekking tot de rapportering van contraceptiegebruik bij de eerste geslachtsgemeenschap, voornamelijk wat het pilgebruik betreft. De onderstaande figuur toont de rapportering van de contraceptiemethode bij de eerste keer voor mannen en vrouwen apart.



Figuur 9. Rapportering van contraceptiemethode bij de eerste geslachtsgemeenschap volgens geslacht.

De figuur toont dat mannen vaker aangeven dat ze bij de eerste keer niets hebben gebruikt, of alleen een condoom hebben gebruikt. Vrouwen geven op hun beurt vaker aan dat ze de pil hebben gebruikt of een combinatie van de pil met een condoom. Dit kan erop wijzen dat mannen niet altijd goed op de hoogte zijn van het pilgebruik van hun partner. Bij de rapportage van natuurlijke contraceptiemethoden is er geen sekseverschil.

2.2.2. *Contraceptiegebruik naargelang de timing en de context van de eerste keer*

De leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond, blijkt amper een effect te hebben op het gebruik van een veilige contraceptiemethode bij die eerste keer (dus een condoom, de pil of beide). Zoals boven beschreven, was het condoom- en pilgebruik bij de eerste geslachtsgemeenschap veel minder gebruikelijk voor de oudere leeftijdsgroepen, terwijl zij wel gemiddeld later hun eerste geslachtsgemeenschap hebben ervaren. Indien daarom het effect van de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap

op het gebruik van een veilige methode wordt getoetst, gebeurt dit onder controle van de huidige leeftijd, zodat er rekening gehouden kan worden met dit generatieverschil. Aan de hand van een logistische regressieanalyse werd het effect nagegaan van de leeftijd bij de eerste keer op de kans dat er een veilige contraceptiemethode werd gebruikt en dit onder controle van de huidige leeftijd.

Tabel 6. Resultaten van de logistische regressie voor het effect van de leeftijd bij de eerste keer op de kans dat er een veilige contraceptiemethode werd gebruikt (coëfficiënten= $Exp(B)$) ($N=1400$).

Kans dat er een veilige contraceptiemethode werd gebruik bij de eerste geslachtsgemeenschap		
	Model 1	Model 2
Huidige leeftijd	0.91***	0.91***
Leeftijd bij de eerste keer		1.06*
<i>Verklaarde variantie (Nagelkerke R²)</i>	.42	.43

* $p < .05$, *** $p < .001$

Na toevoeging van de huidige leeftijd blijkt de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap amper iets toe te voegen aan de kans dat er een veilige contraceptiemethode werd gebruikt. Het gevonden effect van de leeftijd bij de eerste keer is wel significant, maar niet sterk. Daarnaast werd ook nagegaan of er interactie-effecten bestaan voor geslacht, maar dit bleek niet het geval te zijn. Ter illustratie, voor een respondent van 30 jaar die zijn of haar eerste keer heeft ervaren op 20 jaar, is er 87% kans dat er een veilige contraceptiemethode werd gebruikt, tegenover 84% kans voor een 30-jarige respondent die slechts 15 jaar was bij zijn of haar eerste keer. Voor een respondent van 50 jaar is de kans dat er bij de eerste keer een veilige contraceptiemethode werd gebruikt 50% indien dit plaatsvond op 20-jarige leeftijd, tegenover 43% indien dit plaatsvond op 15-jarige leeftijd. De generatie waartoe men behoort, voorspelt dus in veel grotere mate de kans dat er een veilige contraceptiemethode werd gebruikt dan de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond.

Naast de leeftijd waarop het gebeurde, werd er ook voor twee andere contextfactoren van de eerste keer nagegaan of die het gebruik van een (veilige) contraceptiemethode kunnen voorspellen: het leeftijdsverschil met de eerste partner en de tijdsduur tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap. Er blijkt alleen voor vrouwen een significant effect te bestaan voor het leeftijdsverschil met de eerste partner. Bijvoorbeeld, een vrouw van 30 jaar waarvan de partner slechts één jaar ouder was dan zijzelf, heeft 74% kans dat er bij de eerste keer een veilige contraceptiemethode werd gebruikt, terwijl een vrouw van 30 jaar waarbij de partner zes jaar ouder was dan zijzelf, daar slechts 62% kans op heeft. Dit resultaat is een sterke ondersteuning van wat er in eerdere onderzoeken gevonden werd met betrekking tot het risico van een oudere partner bij de eerste keer.

2.3. Pijn en bloedverlies

Alle respondenten – zowel mannen als vrouwen – werd gevraagd of ze pijn hadden bij hun eerste geslachtsgemeenschap en of ze gebleed hebben. Op beide vragen kon uitsluitend worden geantwoord met ‘ja’ of ‘nee’. Pijn en bloedverlies bij de ontmaagding kenmerken de eerste keer van vele vrouwen, maar wordt amper door mannen gerapporteerd (slechts 6% van de mannelijke respondenten geeft aan dat ze pijn hadden bij de eerste geslachtsgemeenschap). Daarom worden deze aspecten van de eerste keer in wat volgt, uitsluitend voor de vrouwelijke respondenten uit onze steekproef besproken.

2.3.1. *Pijn en bloedverlies bij vrouwen over de generaties heen*

Iets meer dan de helft van de vrouwen (54%) geeft aan dat ze bij de eerste keer pijn hebben ervaren. Daarbij is er geen generatieverschil: oudere vrouwen geven even vaak als jongere vrouwen aan dat ze bij de eerste keer pijn of geen pijn hadden. Anders dan voor mannen, lijkt pijn bij de eerste geslachtsgemeenschap dus een ‘normale’ ervaring te zijn voor vrouwen.

Ook iets meer dan de helft van de vrouwen (59%) geeft aan te hebben gebleed bij de ontmaagding. Opnieuw is er geen verschil tussen de leeftijdsgroepen. Hoewel bloedverlies door heel wat vrouwen bij de eerste keer ervaren wordt, is dit dus zeker geen vast gegeven. De idee dat een vrouw bij de ontmaagding moet bloeden, is veel meer cultureel dan wetenschappelijk van aard. Voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat het hymen bij geslachtsgemeenschap niet noodzakelijk scheurt en ook kan scheuren bij sportactiviteiten, tampongebruik of gynaecologisch onderzoek. Indien er bij de eerste geslachtsgemeenschap bloedverlies optreedt, dan zou dit ook vaak veroorzaakt worden door het optreden van kleine wondjes in de vaginawand ten gevolge van onvoorzichtige penetratie, eerder dan door het scheuren van het hymen. Het hymen zelf is een membraan zonder bloed en de kans is klein dat het een significante hoeveelheid bloed produceert (Raveenthiran, 2009). Hoewel er dus maar weinig wetenschappelijke basis bestaat voor de idee van bloedverlies als een ‘bewijs van maagdelijkheid’, kan deze overtuiging wel tot heel wat stress, misverstanden en teleurstelling leiden.

De ervaring van pijn bij de eerste keer hangt ook positief samen met de ervaring van bloedverlies: vrouwen die aangeven dat ze bij de eerste keer pijn hebben gehad, geven ook vaker aan dat ze gebleed hebben.⁴⁴ Ter illustratie, van degenen die bij de eerste keer pijn hadden, heeft 75% ook gebleed; van degenen die bij de eerste keer geen pijn hadden, heeft slechts 41% gebleed. Er is zeer weinig onderzoek met betrekking tot het verband tussen pijn en bloedverlies. Één Nederlands onderzoek werd gevonden waarin er ook een relatie tussen pijn en bloedverlies werd gevonden, maar dit verband bleek erg cultureel afhankelijk te zijn. Dit wil zeggen dat bij vrou-

44. Correlatiecoëfficiënt = 0.28; $p < .001$.

wen uit de ene etnisch-culturele subgroep er een verband tussen pijn en bloedverlies kon worden vastgesteld, maar dat dit verband er bij vrouwen uit een andere etnisch-culturele subgroep helemaal niet was (Loeber, 2008).

Het zou kunnen dat de structuur van het hymen bepaalt of er pijn en bloedverlies is opgetreden. Een stugger hymen zou de eerste penetratie niet alleen pijnlijker kunnen maken, maar ook voor meer bloedverlies zorgen. Alleen een anatomisch onderzoek voor de eerste geslachtsgemeenschap zou deze hypothese echter kunnen ophelderen. Een andere mogelijke verklaring voor het verband tussen pijn en bloedverlies zou kunnen te maken hebben met het feit dat een deel van het gerapporteerde bloedverlies bij de ontmaagding in feite veroorzaakt wordt door kleine wondjes in de vaginawand. Het is aannemelijk dat dit ook gepaard gaat met meer pijn. De relatie tussen pijn en bloedverlies heeft dan eerder te maken met pijn ten gevolge van onvoorzichtige penetratie en niet met pijn ten gevolge van een stug maagdenvlies.

2.3.2. Pijn en bloedverlies bij vrouwen naargelang de timing van de eerste keer

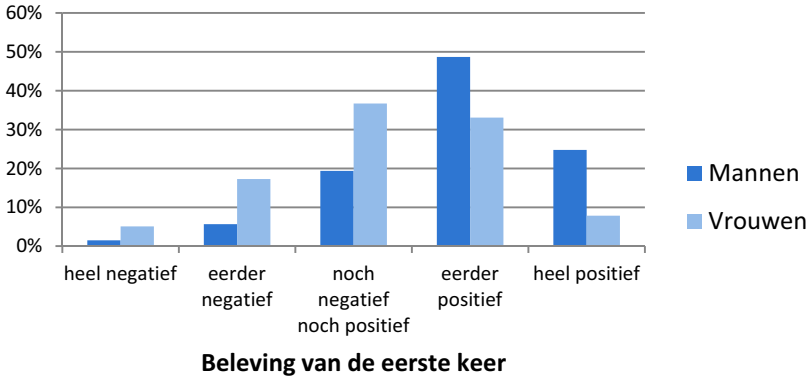
Er is geen verschil in de rapportering van pijn of bloedverlies naargelang de leeftijd waarop de eerste geslachtsgemeenschap plaatsvond. Pijn en bloedverlies zijn dus zeker geen risicovolle aspecten van de eerste geslachtsgemeenschap, maar kunnen voor vrouwen eerder gezien worden als inherente kenmerken van de eerste keer die wel de emotionele beleving ervan kunnen kleuren.

2.4. De emotionele beleving en het gevoel er toen klaar voor te zijn

De emotionele beleving van de eerste keer werd op twee manieren bevestigd. Ten eerste werd er gevraagd hoe de eerste keer in het algemeen beleefd werd, gaande van ‘heel positief’ tot ‘heel negatief’. Ten tweede werd gevraagd om aan te geven in welke mate men het gevoel heeft dat men er toen klaar voor was, gaande van ‘er helemaal niet klaar voor’ tot ‘er helemaal wel klaar voor’. Telkens kon worden geantwoord op een vijfpuntenschaal met een neutraal middenpunt.

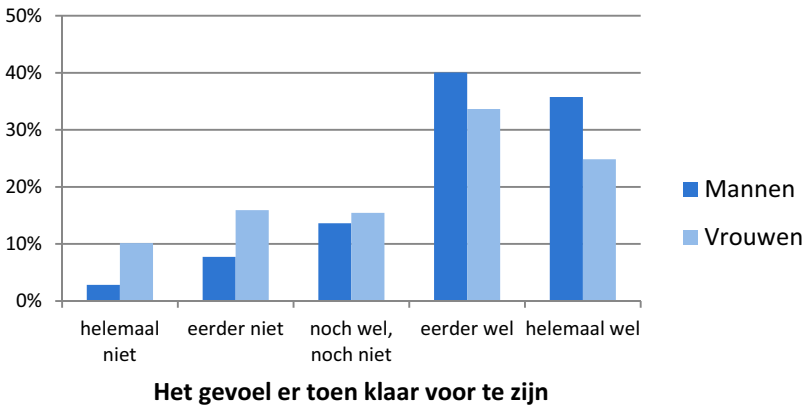
2.4.1. Rapportering volgens leeftijd en geslacht

Zowel op basis van de algemene belevingsvraag als op basis van de vraag naar het gevoel er toen klaar voor te zijn, lijkt de eerste geslachtsgemeenschap voor de mannelijke respondenten een betere ervaring te zijn geweest dan voor de vrouwelijke respondenten. Met betrekking tot beide belevingsvragen geven de mannelijke respondenten immers een positiever antwoord dan de vrouwelijke respondenten. De onderstaande figuur toont de ‘algemene beleving’ van de eerste keer voor mannen en vrouwen apart.



Figuur 10. De algemene beleving van de eerste keer volgens geslacht.

De figuur toont duidelijk dat vrouwen vaker aangeduid hebben dat de eerste keer door hen negatief of neutraal werd beleefd, terwijl mannen vaker aangeven dat de eerste keer (heel) positief werd beleefd. De onderstaande figuur toont een soortgelijk patroon met betrekking tot de vraag in welke mate men het gevoel heeft dat men er toen klaar voor was.



Figuur 11. Het gevoel er toen klaar voor te zijn volgens geslacht.

Ook hier toont de figuur duidelijk dat vrouwen minder vaak aangeven dan mannen dat ze er toen (helemaal) klaar voor waren. Noch voor de algemene beleving van de eerste keer noch voor het gevoel er toen klaar voor te zijn, werden er generatieverschillen vastgesteld. De beleving van de eerste keer en het gevoel dat men er toen klaar voor was, hangen onderling ook sterk samen.⁴⁵ Naarmate men aangeeft dat

45. Correlatiecoëfficiënt = .57; $p < .001$.

men er toen meer klaar voor was, geeft men dus ook aan dat de eerste keer positiever beleefd werd.

De vaststelling dat de eerste keer voor mannen een betere ervaring lijkt te zijn dan voor vrouwen, komt overeen met wat er in de literatuur terug te vinden is (Sprecher, Barbee & Schwartz, 1995). De reden waarom de eerste keer positiever beleefd wordt door mannen dan door vrouwen, wordt in verschillende richtingen gezocht. Een hypothese luidt dat het voor mannen gemakkelijker is om bij de eerste keer fysiek genot te beleven en om een orgasme te bereiken. Zo blijkt uit een onderzoek dat, indien er gecontroleerd wordt voor de ervaring van pijn en de beleving van een orgasme, het verschil in beleving van de eerste keer tussen mannen en vrouwen kleiner wordt (Sprecher et al., 1995). Op basis van de Sexpert-data kan worden nagegaan of de beleving van de eerste keer inderdaad anders is wanneer er rekening wordt gehouden met de ervaring van pijn. Een correlatietest bevestigt dat voor vrouwen de ervaring van pijn negatief samenhangt met de algemene beleving van de eerste keer: vrouwen die pijn rapporteren, hebben hun eerste keer aanzienlijk minder goed beleefd.⁴⁶ Vrouwen die pijn rapporteren, geven ook aan dat ze er toen minder klaar voor waren, al is het verband kleiner en minder sterk dan met de algemene belevingsvraag.⁴⁷ Er is geen verband tussen de ervaring van bloedverlies enerzijds en de algemene beleving of het gevoel er toen klaar voor te zijn anderzijds.

Een andere hypothese waarom de eerste keer voor mannen een betere ervaring lijkt te zijn dan voor vrouwen, luidt dat vrouwen meer eisen hebben met betrekking tot de eerste keer, die gewoonweg moeilijker te verwezenlijken zijn dan de eisen die mannen stellen. Voor vrouwen is het zogenaamde ‘liefdesmotief’ om seks te hebben, belangrijker dan voor mannen, terwijl voor mannen het ‘genotsmotief’ belangrijker is (Taris & Semin, 1997).

2.4.2. *De beleving van de eerste keer naargelang de timing en context van de eerste keer*

Er kan worden verwacht dat de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap en de omstandigheden waaronder die plaatsvond, een effect hebben op de emotionele belevingsaspecten ervan. Op basis van de Sexpert-data zien we dat de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond, voornamelijk een effect heeft op het gevoel dat men er toen klaar voor was en minder op de algemene beleving ervan. Aan de hand van een lineaire regressieanalyse werd de grootte van dit effect nagegaan. De mate waarin de leeftijd een effect uitoefent op deze twee belevingsaspecten, blijkt verschillend te zijn voor mannen en vrouwen, maar niet voor de leeftijdsgroepen.⁴⁸ De onderstaande tabel geeft een overzicht van het effect van de leeftijd bij de eerste keer op de bele-

46. Correlatiecoëfficiënt = $-.26$; $p < .001$.

47. Correlatiecoëfficiënt = $.10$; $p < .01$.

48. Dit werd nagegaan aan de hand van de toevoeging van interactietermen voor leeftijd en geslacht aan het lineaire regressiemodel.

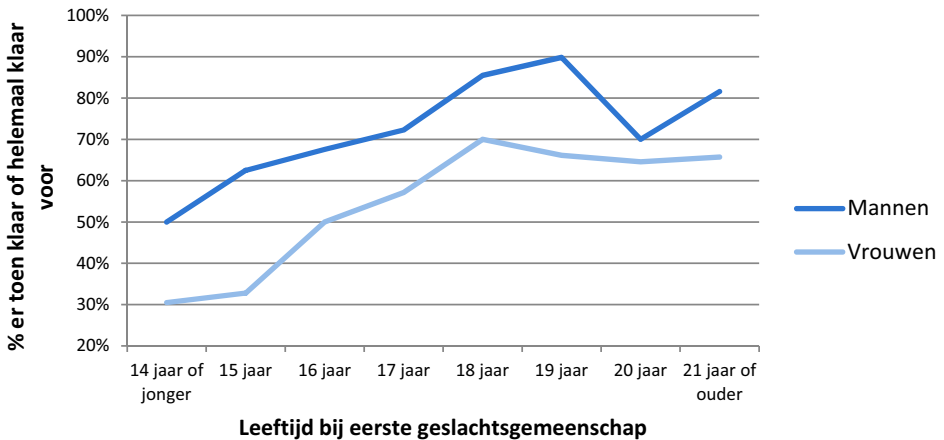
ving ervan en het gevoel er toen klaar voor te zijn, en dit voor mannen en vrouwen apart.

Tabel 7. Resultaten van de regressieanalyse voor het effect van de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap op twee belevingsaspecten van de eerste keer, apart voor mannen en vrouwen (coëfficiënten= β). (Beleving: $N=739$ voor mannen, $N=758$ voor vrouwen; gevoel er toen klaar voor te zijn: $N=740$ voor mannen, $N=759$ voor vrouwen).

	Algemene beleving	Verklaarde variantie	Het gevoel er toen klaar voor te zijn	Verklaarde variantie
Leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap – mannen	-0.01	0	0.207***	.04
Leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap – vrouwen	0.11**	.01	0.303***	.09

** $p < .01$; *** $p < .001$

De tabel toont dat de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond, alleen een effect heeft op de algemene beleving ervan bij vrouwen: naarmate de eerste keer later plaatsvond, ervaren vrouwen dit als positiever. Bij mannen verschilt de algemene beleving niet naargelang de leeftijd bij de eerste keer. Naarmate de eerste keer op een latere leeftijd plaatsvond, rapporteren zowel mannen als vrouwen dat ze er toen meer klaar voor waren. De onderstaande figuur visualiseert het positieve verband tussen de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap en het gevoel er toen klaar voor te zijn, voor mannen en vrouwen apart.



Figuur 12. Het gevoel (helemaal) klaar te zijn voor de eerste geslachtsgemeenschap volgens de leeftijd bij de eerste keer en volgens geslacht.

De figuur toont duidelijk dat een latere leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap samengaat met meer rapportering dat men er toen klaar of helemaal klaar voor was.

Dit positieve effect van het uitstellen van de eerste geslachtsgemeenschap concentreert zich bij de vroege starters en bereikt een saturatiepunt op de leeftijd van 18 jaar bij de eerste keer. Het uitstellen van de eerste keer heeft dus alleen bij de jongere starters een positief effect op het gevoel er toen klaar voor te zijn. Bij mannen die pas op hun twintigste hun eerste keer hebben ervaren, neemt het gevoel er toen klaar voor te zijn even af, om dan terug te stijgen naar het niveau van degenen die bij hun eerste keer 18 of 19 jaar waren.

Naast de leeftijd waarop de eerste keer plaatsvond, werd ook nagegaan of er een effect is van andere contextkenmerken van de eerste keer: het leeftijdsverschil met de eerste partner en de tijdsspanne tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap.⁴⁹ Met betrekking tot de algemene beleving van de eerste keer kan er voor mannen noch voor vrouwen een effect van de contextfactoren worden gevonden. Met betrekking tot het gevoel er toen klaar voor te zijn, blijkt er alleen voor mannen een effect te zijn van het leeftijdsverschil met de eerste partner: naarmate de eerste partner ouder was dan zichzelf, geven mannen aan dat ze er toen minder klaar voor waren.⁵⁰

3. Is er een verband tussen de timing van de eerste keer en de latere seksuele loopbaan?

De leeftijd waarop de eerste geslachtsgemeenschap plaatsvindt, wordt in onderzoek in verband gebracht met kenmerken van de latere seksuele loopbaan en de seksuele gezondheid. Dit betekent niet dat de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap een oorzaak is van later seksueel gedrag, wel dat het een uiting is van onderliggende attitudes en neigingen die zich door de hele latere seksuele carrière blijven manifesteren. In wat volgt, wordt stilgestaan bij het verband tussen de seksuele intrede enerzijds en drie aspecten van de seksuele gezondheid tijdens de latere levensloop anderzijds: het totale aantal seksuele partners dat iemand heeft gehad, ervaring met ongewenste zwangerschap en ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

3.1. Totaal aantal sekspartners

Om het effect van de leeftijd bij de eerste keer op het totale aantal partners na te gaan, wordt er gewerkt met het relatieve aantal partners dat iemand heeft gehad, relatief ten opzichte van de huidige leeftijd.⁵¹ Op die manier wordt vermeden dat het effect van de duur van de seksuele loopbaan wordt nagegaan (het aantal jaren dat men al seksueel actief is) eerder dan dat het effect van de leeftijd bij de eerste

49. Deze effecten van de contextkenmerken van de eerste keer werden nagegaan onder controle van het effect van de leeftijd bij de eerste keer.

50. $N=658$; $\beta=-.11$; $p<.01$, onder controle van de leeftijd bij de eerste keer.

51. Daarvoor wordt het totale aantal partners dat de respondent aangeeft te hebben gehad (bevraagd aan de hand van een open vraag), gedeeld door de huidige leeftijd van de respondent.

geslachtsgemeenschap wordt gemeten. Op basis van de Sexpert-data kan worden besloten dat, naarmate men vroeger met geslachtsgemeenschap is gestart, men over de latere loopbaan relatief meer sekspartners heeft (dus relatief meer ten opzichte van het totale aantal sekspartners van leeftijdsgenoten die pas later met seks zijn gestart). Op basis van een lineaire regressieanalyse werd nagegaan hoe groot dit effect van de leeftijd bij de eerste keer op het totale aantal partners precies is. Omdat dit effect voor mannen en vrouwen verschilt, worden de resultaten van deze regressieanalyse voor beide geslachten apart weergegeven. Er is geen verschil naar gelang van de generatie waartoe de respondent behoort.⁵²

Tabel 8. Resultaten van de regressieanalyse voor het effect van de leeftijd bij de eerste keer op het relatieve aantal partners, apart voor mannen en vrouwen (coëfficiënten= β) (N voor mannen=738; N voor vrouwen=759).

	Relatieve aantal partners tijdens de seksuele loopbaan	Verklaarde variantie
Leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap – mannen	-0.28***	.08
Leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap – vrouwen	-0.24***	.06

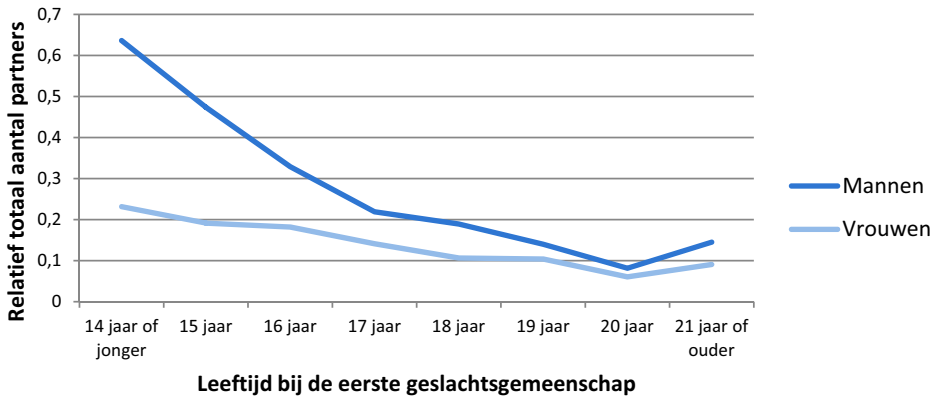
*** $p < .001$

De resultaten van de regressieanalyse voor mannen en vrouwen afzonderlijk tonen dat het effect van de leeftijd bij de eerste keer nog iets groter is voor mannen dan voor vrouwen, al is het verschil tussen beide geslachten verwaarloosbaar klein. In de onderstaande figuur wordt het effect van de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap op het totale aantal partners gevisualiseerd. Merk op dat opnieuw wordt gebruikgemaakt van het relatieve aantal partners en niet van het absolute aantal.

De figuur toont ten eerste dat een jongere leeftijd bij de eerste keer voor mannen veel sterker geassocieerd is met het hebben van een relatief groot aantal partners dan voor vrouwen. Ten tweede valt op dat het negatieve verband tussen de leeftijd bij de eerste keer en het relatieve aantal sekspartners voornamelijk gecreëerd wordt door de vroegere starters, die beduidend meer partners hebben dan de latere starters. Tot 18 jaar gaat ieder jaar dat vroeger met geslachtsgemeenschap gestart werd, duidelijk samen met het hebben van meer partners. Na 18 jaar is het effect van later met geslachtsgemeenschap te starten, veel kleiner.

Er werd ook nagegaan of er naast leeftijd bij de eerste keer ook een effect is van twee andere contextkenmerken van de eerste keer: het leeftijdsverschil met de eerste partner en de tijdsspanne tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap. Daaruit kan worden geconcludeerd dat mannen die hun eerste keer ervaren met iemand die ouder is dan zichzelf, later tijdens hun seksuele loopbaan relatief meer

52. Dit werd nagegaan aan de hand van de toevoeging van interactietermen voor leeftijd en geslacht aan het lineaire regressiemodel.



Figuur 13. Relatief aantal partners naargelang de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap, volgens geslacht.

sekspartners hebben. Dit effect van het leeftijdsverschil met de eerste partner is vrij groot en sterk significant⁵³ en werd gemeten onder controle van de leeftijd bij de eerste keer. Voor vrouwen is er geen effect van de contextfactoren van de eerste keer op het relatieve aantal partners dat ze later tijdens de seksuele loopbaan hebben.

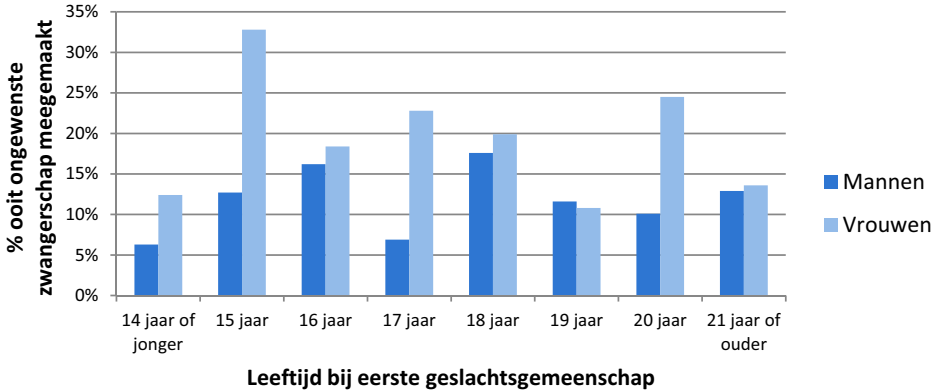
3.2. Ervaring met ongewenste zwangerschap

Omdat het totale aantal respondenten die ooit een abortus hebben meegemaakt (zijzelf voor de vrouwelijke respondenten en een partner voor de mannelijke respondenten) vrij laag is ($N=79$), werd deze groep samen genomen met degenen die aangeven dat ze ooit ongewenst zwanger zijn geweest of iemand ongewenst zwanger hebben gemaakt ($N=268$). In principe verwijzen beide naar hetzelfde: zwanger worden of iemand zwanger maken zonder dat dit gewenst was. Vervolgens werd nagegaan of de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap een goede voorspeller is voor het feit of iemand dit ooit in zijn of haar leven heeft meegemaakt. Dit werd nagegaan aan de hand van een logistische regressieanalyse, waarin er ook gecontroleerd werd voor het effect van de huidige leeftijd van de respondent. Alleen voor vrouwen wordt er een negatief verband gevonden tussen de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap enerzijds en het risico dat er ooit een ongewenste zwangerschap werd meegemaakt anderzijds (dus over de hele seksuele loopbaan en niet alleen bij de eerste geslachtsgemeenschap).⁵⁴ Toch is ook voor vrouwen het patroon tussen de leeftijd bij de eerste keer en de ervaring met een ongewenste zwangerschap erg onduide-

53. Lineair regressiemodel met het relatieve aantal partners als afhankelijke variabele en leeftijd bij de eerste keer en leeftijdsverschil met de eerste partner als onafhankelijke variabele, alleen voor mannen: $N=604$; $\beta(\text{leeftijdsverschil}) = .142$; $p < .001$; Totaal verklaarde variantie = .083.

54. Logistische regressie met de kans om ooit een ongewenste zwangerschap te hebben meegemaakt als afhankelijke variabele en leeftijd bij de eerste keer als onafhankelijke variabele, onder controle van de huidige leeftijd. Voor vrouwen: $N=781$; $\text{Exp}(B) = .78$; $p < .001$; verklaarde variantie (Nagelkerke R^2) = 0.13.

lijk. In de onderstaande figuur wordt het percentage respondenten weergegeven dat ooit een ongewenste zwangerschap heeft meegemaakt, volgens de leeftijd bij hun eerste geslachtsgemeenschap, en dit voor mannen en vrouwen apart.



Figuur 14. De ervaring van een ongewenste zwangerschap volgens leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap en volgens geslacht.

Het sterke statistische verband dat voor vrouwen gevonden werd, lijkt voornamelijk in stand te worden gehouden door de grote vertegenwoordiging van vrouwen die op hun vijftiende hun eerste geslachtsgemeenschap hebben ervaren en ooit een ongewenste zwangerschap hebben meegemaakt. Voor mannen is er geen duidelijk verband tussen leeftijd bij de eerste keer en het meemaken van een ongewenste zwangerschap. Een reden voor de onduidelijkheid in het gevonden verband kan zijn dat het aantal ongewenste zwangerschappen vrij laag wordt indien de opdeling wordt gemaakt naar de leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap. Daarom wordt er hier niet verder bij stilgestaan.

3.3. Ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag

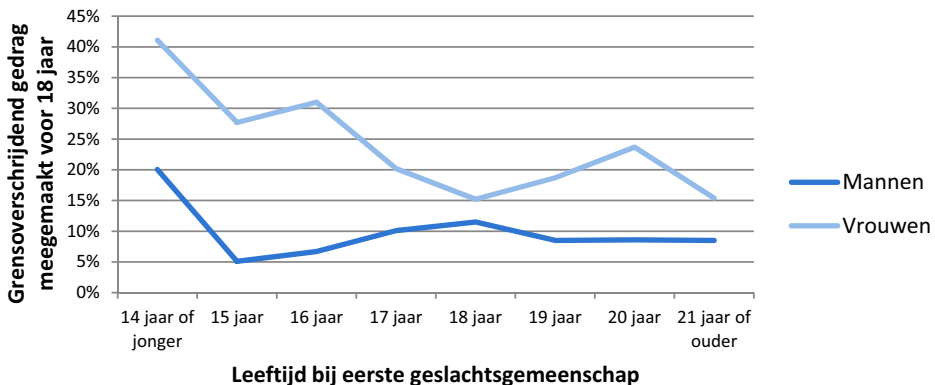
De ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag werd uitsluitend bevraagd bij de respondenten vanaf 18 jaar.⁵⁵ De minderjarigen worden dus uitgesloten bij de bespreking van het effect van de timing en context van de eerste geslachtsgemeenschap op de ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. De ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag werd afzonderlijk bevraagd voor de periode voor en na 18 jaar. Seksueel grensoverschrijdend gedrag op minderjarige leeftijd heeft niet alleen een grotere impact op de verdere seksuele ontwikkeling, het is ook een goede voorspeller voor het meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag na 18 jaar (zie daarover meer in hoofdstuk 5). Het verband tussen de timing en de context van de eerste geslachtsgemeenschap enerzijds en de ervaring met seksueel grens-

55. Dit vanwege richtlijnen van het ethisch comité, zie hoofdstuk 5.

overschrijdend gedrag anderzijds, wordt hier dan ook afzonderlijk besproken voor grensoverschrijdend gedrag dat plaatsvond voor en na 18 jaar. Verder wordt er alleen rekening gehouden met fysieke vormen van grensoverschrijdend gedrag.⁵⁶

3.3.1. Seksueel grensoverschrijdend gedrag voor 18 jaar

Met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag voor 18 jaar wordt er alleen voor vrouwen een effect gevonden van de leeftijd waarop de eerste geslachtsgemeenschap plaatsvond: naarmate ze bij hun eerste keer ouder waren, lopen ze minder risico om het slachtoffer te worden van grensoverschrijdend gedrag voor hun achttiende.⁵⁷ Er is daarbij geen verschil met betrekking tot de huidige leeftijd van de respondent (het gevonden verband is dus hetzelfde voor de verschillende generaties). De onderstaande figuur visualiseert het verband tussen leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap en de ervaring van seksueel grensoverschrijdend gedrag voor 18 jaar, en dit voor mannen en vrouwen apart.



Figuur 15. Percentage seksueel grensoverschrijdend gedrag meegemaakt volgens leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap en volgens geslacht.

De figuur toont dat het percentage vrouwen dat voor hun achttiende grensoverschrijdend gedrag heeft meegemaakt, afneemt per jaar dat ze later met geslachtsgemeenschap zijn begonnen, maar dit alleen bij degenen die voor hun achttiende met geslachtsgemeenschap zijn gestart. Indien de eerste keer na 18 jaar plaatsvond, is er geen verband meer met het risico op grensoverschrijdend gedrag. Ter illustratie, van de vrouwen die op hun achttiende voor het eerst geslachtsgemeenschap hebben gehad, heeft 15% voor haar achttiende seksueel grensoverschrijdend gedrag meegemaakt. Bij de vrouwen die op hun veertiende voor het eerst geslachtsgemeenschap

56. Voor de concrete manier van bevragen, zie hoofdstuk 5.

57. Logistische regressieanalyse voor het effect van leeftijd bij de eerste keer op de kans grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt voor 18 jaar: voor vrouwen ($N=856$); $\beta=0.87$; $p<.001$; verklaarde variantie (Nagelkerke R^2)=0.03.

hebben gehad, is dit 41%. Voor mannen is het volledige patroon erg onduidelijk. Dit komt waarschijnlijk ook omdat het aantal mannen dat voor hun achttiende fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft meegemaakt, erg laag is, waardoor er geen duidelijke verbanden gevonden kunnen worden (zie meer over het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag in hoofdstuk 5). Het gevonden verband voor vrouwen zou kunnen worden verklaard doordat de vroege eerste keer zelf resulteerde uit een situatie van grensoverschrijdend gedrag. Recent onderzoek in Nederland toont dat meisjes die voor hun dertiende voor het eerst geslachtsgemeenschap hadden, zij daar in één op de drie gevallen toe werden overgehaald of gedwongen. Wanneer de eerste keer plaatsvindt op 14 of 15 jaar, is dit gedaald tot 20% en bij de eerste keer op 16 of 17 jaar is dit nog ‘slechts’ 13% (de Graaf et al., 2012).

Indien ook rekening wordt gehouden met andere contextkenmerken waaronder de eerste keer plaatsvond, komen meer resultaten voor mannelijke respondenten naar boven. Dan blijkt voor mannen het hebben van een eerste seksuele partner die ouder is dan zijzelf een risicofactor te zijn voor de ervaring van seksueel grensoverschrijdend gedrag voor hun achttiende. Ook voor vrouwen is dit effect van het hebben van een oudere partner aanwezig. De tijdsspanne tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap (of dus de objectieve mate waarin men klaar was voor de eerste keer) heeft geen voorspellende waarde op het risico slachtoffer te zijn geworden van grensoverschrijdend gedrag. In de onderstaande tabel worden deze resultaten voor mannen en vrouwen afzonderlijk samengevat.

Tabel 9. Resultaten van de logistische regressie voor het effect van de timing en de context van de eerste geslachtsgemeenschap op het meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag voor 18 jaar, apart voor mannen en vrouwen (coëfficiënten= $Exp(B)$) (N voor mannen=573; N voor vrouwen=705).

Kans op fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag voor 18 jaar – Mannen		
	Model 1	Model 2
Leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap	0.92*	0.95
Leeftijdsverschil met de eerste partner		1.16**
Tijdsspanne		1.05
Verklaarde variantie (Nagelkerke R^2)	.01	.05

* $p < .05$; ** $p < .01$

Kans op fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag voor 18 jaar – Vrouwen		
	Model 1	Model 2
Leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap	0.87***	0.84***
Leeftijdsverschil met de eerste partner		1.07*
Tijdsspanne		1.09
Verklaarde variantie (Nagelkerke R^2)	.04	.05

* $p < .05$; *** $p < .001$

3.3.2. *Seksueel grensoverschrijdend gedrag na 18 jaar*

De timing en de contextkenmerken van de eerste geslachtsgemeenschap hebben minder effect op het risico om op volwassen leeftijd het slachtoffer te worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Naarmate vrouwen vroeger met geslachtsgemeenschap zijn gestart, lopen ze een verhoogd risico om na hun achttiende slachtoffer te worden van grensoverschrijdend gedrag, maar dit effect is veel minder sterk dan het effect op het risico op grensoverschrijdend gedrag voor hun achttiende. Voor mannen verhoogt het hebben van een oudere partner bij de eerste geslachtsgemeenschap het risico om op volwassen leeftijd slachtoffer te worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Maar ook hier is dit effect veel minder sterk dan wat werd gevonden voor het risico op grensoverschrijdend gedrag voor 18 jaar.

4. Besluit

In dit hoofdstuk werd uitgebreid ingegaan op de gebeurtenis van de eerste geslachtsgemeenschap, met een bijzondere focus op de timing, de kenmerken en de beleving van de eerste keer en verschuivingen over de generaties heen. Daarnaast werd ook onderzocht of en in welke mate een vroege eerste keer een risico inhoudt voor de seksuele gezondheid op het ogenblik van de eerste keer zelf en samenhangt met indicatoren van de seksuele gezondheid later tijdens de seksuele loopbaan. Hieronder de voornaamste conclusies.

- ♦ De leeftijd waarop de eerste keer ervaren wordt, is over de generaties heen afgenomen, maar deze dalende trend is de afgelopen twee decennia gestagneerd. De dalende trend wordt sterk bepaald door twee gelijktijdige processen: bij de oudere generaties zijn de relatief late starters veel later gestart dan de gemiddelde starters enerzijds en bij de jongere generaties zijn de relatief vroege starters veel vroeger gestart dan de gemiddelde starters anderzijds. Ook in de Franse en Engelse populatiestudie werd vastgesteld dat de proportie vroege starters bij de jongere generaties is toegenomen.
- ♦ Een belangrijke toevoeging van het Sexpert-onderzoek is dat er ook werd gekeken naar de duur van het traject tussen de eerste tongzoen en de eerste geslachtsgemeenschap. Gemiddeld genomen doen de jongere generaties even lang over het traject van de eerste tongzoen tot de eerste geslachtsgemeenschap als de oudere generaties. De jongeren van vandaag starten dus misschien wel vroeger met geslachtsgemeenschap dan de jongeren van enkele generaties geleden, maar ze waren er niet noodzakelijk minder klaar voor.
- ♦ Net als in andere populatiestudies werd vastgesteld, zien we dat ook in Vlaanderen de timing van de eerste keer bepaald wordt door de sociale context waarin men opgroeide. Naarmate men hoger is opgeleid, of naarmate de ouders hoger zijn opgeleid, is men pas later met geslachtsgemeenschap gestart.

- ◆ In overeenstemming met wat in andere populatiestudies werd vastgesteld, toont ook de Sexpert-studie aan dat de eerste keer voor de meerderheid een positieve ervaring was en voor mannen nog iets positiever dan voor vrouwen. De meerderheid had ook het gevoel er toen klaar voor te zijn. Het feit dat voor ongeveer de helft van de vrouwen de eerste keer een pijnlijke ervaring was, zou een verklaring kunnen zijn waarom de eerste keer voor vrouwen gewoonlijk minder positief ervaren wordt.
- ◆ Een aspect van de eerste keer dat in populatiestudies meestal niet aan bod komt, maar op sociaal vlak wel belangrijke consequenties heeft, is of de vrouw bij haar eerste keer gebloed heeft. De Sexpert-studie toont aan dit slechts voor de helft van de vrouwen het geval is, wat van bloedverlies dus zeker geen goede ‘maagdelijkheidstest’ maakt.
- ◆ Net als in andere populatiestudies, kon worden vastgesteld dat de eerste keer meestal veilig gebeurt in termen van contraceptiegebruik. Terwijl contraceptiegebruik bij de eerste keer voor de oudere generaties nog ongebruikelijk was, is dit voor de jongere generaties eerder standaard geworden.
- ◆ Vroeg starten met geslachtsgemeenschap werd in verband gebracht met een aantal risicofactoren op het ogenblik van de eerste keer zelf: het leeftijdsverschil met de eerste partner is groter en de tijd sinds de eerste tongzoen is korter. In tegenstelling tot wat in Nederlands populatieonderzoek werd vastgesteld, blijken vroege starters het wel goed te doen op het vlak van contraceptiegebruik: hun eerste keer gebeurt niet vaker onveilig dan bij de latere starters. Wat wel in overeenstemming is met het Nederlandse onderzoek, is dat vroege starters hun eerste keer minder goed beleefden en ook aangeven dat ze er minder klaar voor waren.
- ◆ De timing van de eerste keer werd ook in verband gebracht met kenmerken van de seksuele gezondheid later tijdens de seksuele loopbaan. Naarmate men vroeger is gestart, hebben zowel de mannelijke als de vrouwelijke respondenten later gemiddeld genomen meer sekspartners. Vrouwelijke respondenten die vroeg zijn gestart, waren ook vaker het slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag voor hun achttiende. Het verband tussen de leeftijd bij de eerste keer en ongewenste zwangerschappen later tijdens de seksuele loopbaan bleef onduidelijk.
- ◆ Een verrassende vaststelling was dat voor mannen het hebben van een oudere partner bij de eerste geslachtsgemeenschap een grotere risicofactor is dan voor vrouwen. Mannen met een oudere eerste partner voelden er zich minder klaar voor, hebben later meer sekspartners en hebben meer te maken met seksueel grensoverschrijdend gedrag voor hun achttiende dan mannen met een partner die minder oud was dan zichzelf. Voor vrouwen werd een oudere partner alleen in verband gebracht met minder contraceptiegebruik bij de eerste keer.

Referenties

- Abma, J., Driscoll, A. & Moore, K. (1998). Young women's degree of control over first intercourse: An exploratory analysis. *Family planning perspectives*, 30(1), 12-18.
- Bajos, N. & Bozon, M. (2008). *Enquête sur la sexualité en France*. Paris: Éditions La Découverte.
- Bakker, F., de Graaf, H., de Haas, S., Kedde, H., Kruijer, H. & Wijsen, C. (2009). *Seksuele gezondheid in Nederland 2009*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Beyers, W. (2010). *Samenvatting van de gegevens uit het onderzoek over seksueel gedrag 2007-09*. Niet-uitgegeven onderzoeksrapport, Universiteit Gent, België.
- Boone, S. & Van Houtte, M. (2012). *In search of the mechanisms conducive to class differentials in educational choice: a mixed method research*. Manuscript submitted for publication.
- Currie, C., Zanotti, C., Morgan, A., Currie, D., de Looze, M., Roberts, C., Samdal, O., Smith, O.R.F. & Barnekow, V. (2012). *Social determinants of health and well-being among young people. Health behavior in school-aged children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey*. Copenhagen, WHO regional office for Europe, 2012 (Health policy for children and adolescents, No. 6).
- de Graaf, H., Vanwesenbeeck, I., Meijer, S., Woertman, L. & Meeus, W. (2009). Sexual trajectories during adolescence: relation to demographic characteristics and sexual risk. *Archives of Sexual Behavior*, 38(2), 276-282.
- de Graaf, H., Kruijer, H., van Acker, J. & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25^e*. Delft: Eburon.
- Delamater, J. & Carpenter, L.M. (2012). Introduction: Sexualities over the life course: The development of a perspective. In L.M. Carpenter & J. Delamater (eds.), *Sex for life: From virginity to Viagra, how sexuality changes throughout our lives* (pp. 3-22). New York and London: New York University Press.
- Edgardh, K. (2002). Sexual behavior and early coitarche in a national sample of 17-year-old Swedish boys. *Acta Paediatrica*, 91(9), 985-991.
- Häggestrom-Nordin, E., Borneskog, C., Eriksson, M. & Tydén, T. (2011). Sexual behaviour and contraceptive use among Swedish high school students in two cities: Comparisons between genders, study programmes, and over time. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 16(1), 36-46.
- Hawes, Z.C., Wellings, K. & Stephenson, J. (2010). First heterosexual intercourse in the United Kingdom: A review of the literature. *Journal of Sex Research*, 47(2-3), 137-152.
- Hirtt, N., Nicaise, I. & De Zutter, D. (2007). *De school van de ongelijkheid*. Berchem: Epo.
- Johnson, A.M., Mercer, C.H., Erens, B., Copas, A.J., McManus, S., Wellings, K., ... & Field, J. (2001). *British National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles II ('Natsal 2000')*. London: National Centre for Social Research.
- Kaestle, C.E., Halpern, C.T., Miller, W. & Ford, C. (2005). Young age at first sexual intercourse and sexually transmitted infections in adolescents and young adults. *American Journal of Epidemiology*, 161(8), 774-780.

- Loeber, O. (2008). Over het zwaard en de schede; bloedverlies en pijn bij de eerste coïtus. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 32(3), 129-137.
- Madkour, A.S., Farhat, T., Halpern, C.T., Godeau, E. & Gabhainn, S.N. (2010). Early adolescent sexual initiation and physical/psychological symptoms: a comparative analysis of five nations. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(10), 1211-1225.
- Mercer, C.H., Wellings, K., Macdowall, W., Copas, A.J., McManus, S., Erens, B., Fenton, K.A. & Johnson, A.M. (2006). First sexual partnerships – Age differences and their significance: Empirical evidence from the 2000 British National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles ('NATSAL 2000'). *Journal of Adolescent Health*, 39(1), 87-95.
- O'Donnell, L., O'Donnell, C.R. & Stueve, A. (2001). Early sexual initiation and subsequent sex-related risks among urban minority youth: the reach for health study. *Family Planning Perspectives*, 33(6), 268-275.
- O'Sullivan, L.F., Mantsun Cheng, M., Mullan Harris, K. & Brooks-Gunn, J. (2007). I wanna hold your hand: the progression of social, romantic and sexual events in adolescent relationships. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 39(2), 100-107.
- Raveenthiran, V. (2009). Surgery of the hymen: from myth to modernization. *Indian Journal of Surgery*, 71(4), 224-226.
- Shoveller, J.A., Johnson, J.L., Langille, D.B. & Mitchell, T. (2004). Socio-cultural influences on young people's sexual development. *Social Science and Medicine*, 59(3), 473-487.
- Sprecher, S., Barbee, A. & Schwartz, P. (1995). "Was it good for you, too?": gender differences in first sexual intercourse experiences. *The Journal of Sex Research*, 32(1), 3-15.
- Taris, T.W. & Semin, G.R. (1997). Gender as a moderator of the effects of the love motive and relational context on sexual experience. *Archives of Sexual Behavior*, 26(2), 159-180.
- Teitler, J.O. (2002). Trends in youth sexual initiation and fertility in developed countries: 1960-1995. *The Annals of the American Academy*, 580(1), 134-152.
- Valle, A.K., Roysamb, E., Sundby, J. & Knepp, K.I. (2009). Parental social position, body image, and other psychosocial determinants and first sexual intercourse among 15- and 16-year olds. *Adolescence*, 44(174), 479-488.
- Wellings, K., Nanchahal, K., Macdowall, W., McManus, S., Erens, B., Mercer, C.H., ... & Field, J. (2001). Sexual behavior in Britain: early heterosexual experience. *The Lancet*, 358(9296), 1843-1850.